

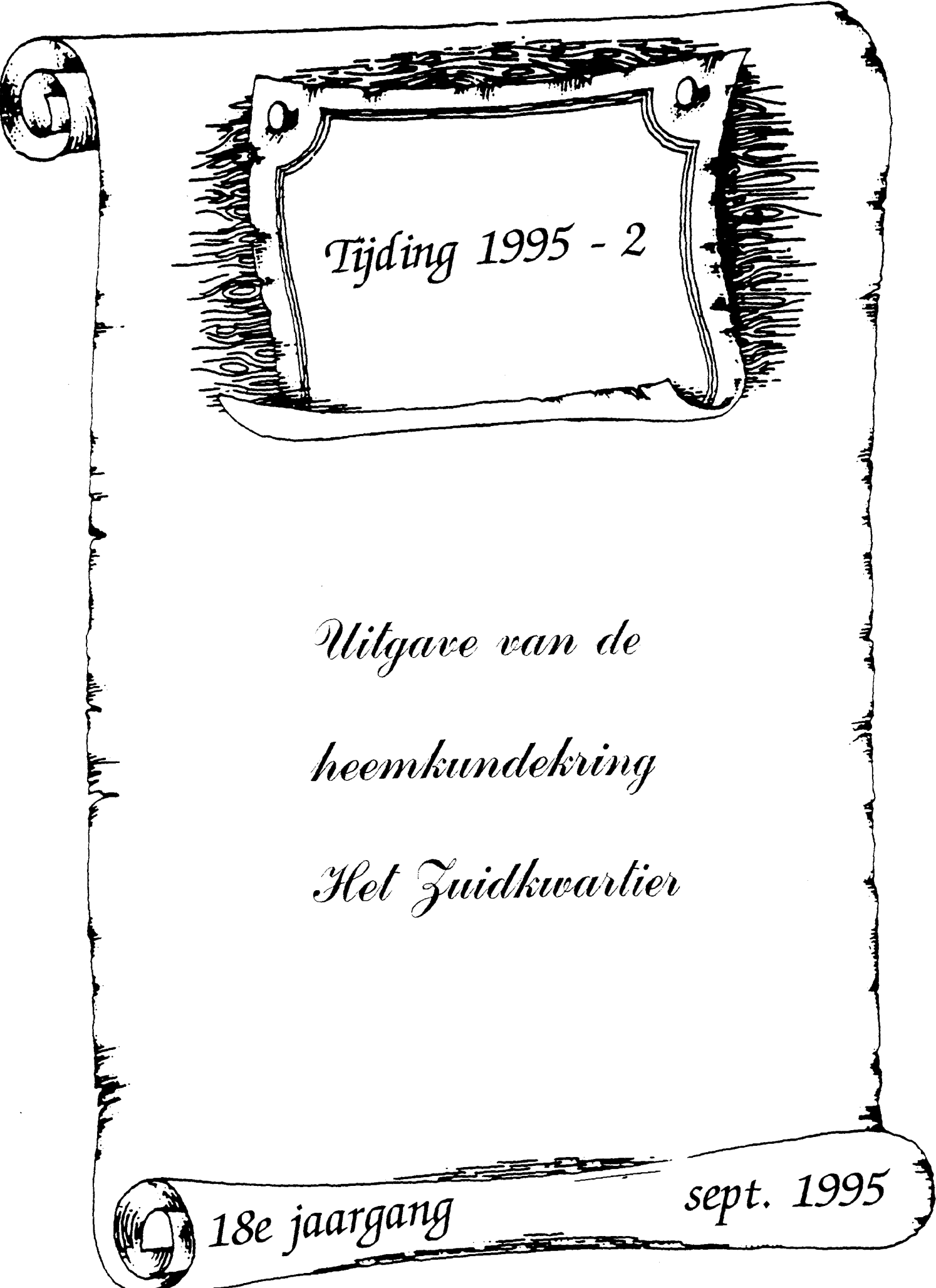
Tijding 1995 - 2

Kroniek van de heemkundekring

Het Zuidkwartier

Het Zuidkwartier betreft het gebied
ten zuiden van Bergen op Zoom,
omvattende de plaatsen Hoogerheide,
Huijbergen, Ossendrecht, Putte en
Woensdrecht.

Tijding 1995 - 2

*Uitgave van de
heemkundekring
Het Zuidkwartier*

18e jaargang

sept. 1995

VAN DE REDACTIE

De inhoud van deze Tijding is, op zeer gevoelige wijze, samengesteld door de heer Ad van Veldhoven. Meerdere eeuwen geloof, verbondenheid en troost, van vele generaties mensen uit onze streek, passeren in de volgende hoofdstukken.

We hopen dat vele van onze lezers in september met de processievaders door de polder naar "Bendrecht" zullen komen en tijd zullen vinden om in ons museum de tentoonstelling te bezoeken.

Verder hopen we dat enige leden vast tijd kunnen vinden om Tijding 95 - 3 van heemkundige artikelen te voorzien

Tenslotte veel leesplezier toegewenst met de volgende hoofdstukken:

	Blz.
Van de redactie	2
250 Jaar "Bendrechtse Begankenis door die van Ossendrecht"	3
Onze Lieve Vrouw van den Hagelberg	10
Zingend bidden	22
Pelgrimeren naar Woensdrecht	27
De dokter stond in de kerk	31
Het scapulier	41
De gang naar "Sainte Marie" in Huijbergen	44
Ons Lievrouwke en andere Heiligen in het volksgeloof van de Zuidwesthoek	48
Bronnen	51
Lezers-info	52

Nadruk van, of overname uit "Tijding" van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijver van de artikelen verboden.

De heemkundekring "Het Zuidkwartier" aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaar.

*250 Jaar "Bendrechtse Begankenis
door die van Ossendrecht".*

Samensteller : Ad van Veldhoven.

BERENDRECHT

in de beleving van onze grootouders en overgrootouders.

De meesten van ons kennen in grote lijnen het verhaal van de processie naar Berendrecht. Die lijnen zijn overigens eerder grove dan grote lijnen: In 1745 heerste er een verschrikkelijke veepest in Ossendrecht. De bewoners zochten hun toevlucht bij Onze Lieve Vrouw van den Hagelberg en hun gebeden werden verhoord. Afgezien van enkele onderbrekingen, tijdens oorlogen en dergelijke, heeft die processie tot op de dag van vandaag jaarlijks plaatsgevonden.

Daarmee maken we ons wel erg gemakkelijk af van de diepere achtergronden, die onze voorouders bewogen hebben voor hun problemen uitkomst te zoeken bij Onze Lieve Vrouwe in Berendrecht. Deze Tijding wil zich daaraan niet bezondigen. De processie is immers, niet meer maar ook niet minder, een erfstuk van het geloof van onze voorouders sinds 1745. Naar aanleiding van het 250-jarig bestaan van de processie willen we het vooral hebben over dat geloof en die voorouders. Het wordt een speurtocht waarbij iedereen voor zich, tussen de regels door, kan uitmaken of de "Bendrechtse Begankenis" anno 1995 alleen nog maar folklore is, of toch nog iets te maken heeft met de geloofsbeleving van "die van Ossendrecht".

In dit artikel gaan we 120 jaar terug. In een beschrijving van toen, gevonden in het boekje "Maria's Antwerpen" (1878), lezen we wat onze voorouders werd voorgehouden over "Onze-Lieve-Vrouw van den Hagelberg". Het is meer dan waarschijnlijk, dat daarin wordt verwoord wat in feite bij de eenvoudige bedevaartgangers van die tijd leefde. We veranderen er daarom niets aan. Even vol houden en stijl en spelling van die tijd vormen al geen probleem meer.

"Beirendrecht, een fraai dorp, ruim drij uren benoorden Antwerpen, is beroemd door de bedevaart welke er ter eere van de allerheiligste Maagd en Moeder Gods gepleegd wordt; want het is eene dier plaatsen van zegeningen, eene dier door den Hemel uitgelezene oorden, waar het Maria bijzonder behaagt de weldoende uitwerksels harer voorspraak over hare dienaars uit te storten.

Op een kwart uurs van de parochiekerk, ligt een heuveltje, "de Hagelberg" genaamd. Daar bouwde, ten jare 1732, de eerw. heer Verlinden, pastoor van Beirendrecht, geholpen door zijne parochianen, eene kleine kapel ter eere van Onze-Lieve-Vrouw. Midden in de bidplaats is een gemetseld voetstuk waarop, in een kastje met glas van voren, een beeld der Moeder Gods staat. Talrijk zijn de offergiften met welke het betrouwen en de dankbaarheid der geloovigen dat heiligdom versierd hebben.

Nauwelijks was het gebouwd of de inwoners van Beirendrecht en van de omliggende dorpen kwamen er Maria, in hunne noodwendigheden, te voet vallen en weldra ondervond men dat het oprichten van deze bidplaats Haar aangenaam was geweest, want niet zelden verwierf hare alvermogende voorspraak bij God wonderbare genezingen en andere buitengewone gunsten ten voordele dergenen die Haar hier kwamen bidden. Het verhaal van de bekomene weldaden maakte Beirendrecht

op korten tijd vermaard, en deed den toeloop der bedevaarders zo aangroeien dat men, na weinige jaren, genoodzaakt was de bidplaats op eene ruimere schaal te herbouwen. Niet slechts meer uit het omliggende, maar ook van verafgelegene plaatsen kwamen er afzonderlijke pelgrims en talrijke processsiën heen.

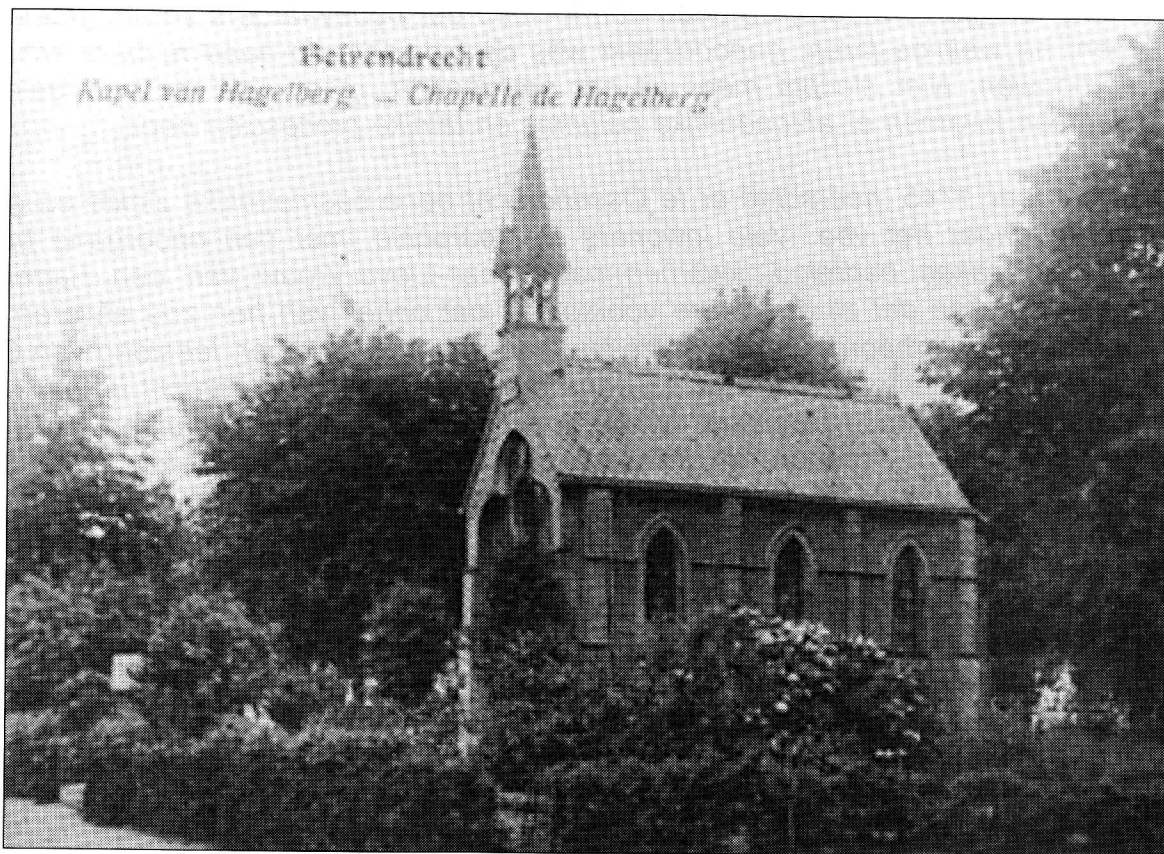
In het jaar 1745, heerschte er te Ossendrecht eene besmettelijke ziekte en groote sterfte onder het vee. Vele inwoners dier parochie, met den ondergang hunner tijdelijke zaken bedreigd, kwamen naar Onze-Lieve-Vrouw van den Hagelberg, Maria smeken dat zij door hare voorspraak dat onheil van hen zou afweren. Hun gebed werd verhoord, en nog hetzelfde jaar, den 8 September, feestdag van Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte, richtten zij eene processie naar Beirendrecht in, om Maria, in hare geliefkoosde bidplaats, hunne dankbaarheid te komen betuigen. Tot heden toe onderhoudt Ossendrecht die jaarlijkse bedevaart. Voorheen, tot op het einde der vorige eeuw, sloot het zich bij de processie van Hoogerheide en Woensdrecht aan.

De jaarlijkse processie van Bergen-op-Zoom werd ten jare 1763, ingesteld en reeds toen bestond die van Rozendaal. Behalve die kwamen er eertijds nog processsiën uit de volgende parochiën: Wouw en Herrel; Oudenbosch en Hoeve; Esschen en Nispen; Gastel; Tergoes en Zierikzee; Heusen; Santvliet; Stabroeck; Kruisweg-onder-Lillo; Steenberg; Halteren; Kruisland en De Heen; ook de inwoners van Beirendrecht bezochten processiegewijs het heiligdom van Hagelberg op eenen dag der octaaf.

De begankenis nam aldus in luister toe, totdat de Fransche Republikeinen, op het einde der verledene eeuw, ons vaderland overweldigd hadden. Deze, in hunnen haat tegen alles wat heilig was, plunderden de kerken en bidplaatsen, verboden op doodstraf alle godsdienstige oefening, en zonden de priesters en kloosterlingen op het schavot of in ballingschap te sterven. Gedurende die uitheemsche en goddelooze overheersching werd de Hagelberg weinig of niet door bedevaarders bezocht, doch daarom niet vergeten; want nauwelijks waren die voor vaderland en godsdienst zoo rampvolle dagen voorbij, of de bedevaart bloeide als te voren. In het jaar 1806, was de toeloop ongemeen groot op den feestdag en onder de octaaf van Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte. Eene ontelbare menigte pelgrims, vooral uit Noord-Brabant en Zeeland, schenen het Maria te willen vergoeden dat zij zoolang verhinderd waren geweest haar hunne hulde te komen bewijzen.

Ook België's omwenteling, in 1830, deed groot nadeel, daar zij voor de Nederlanders een beletsel was van vrij herwaarts te komen, doch niet zoodra was de vrede met onze noorder naburen geteekend of de bedevaart schitterde in haar vorigen luister.

Over eenige jaren nogtans wilde Holland's protestantsch Staatsbestuur zich verzetten tegen de plechtige processsiën, welke uit Noord-Brabant herwaarts kwamen; doch de katholieken deden hunne redenen voor de rechtbank gelden. Zij brachten bij dat zij ongestoord van over honderd jaar, met kruis en vaandels, de bedevaart gepleegd hadden, dat zij bijgevolg het recht van verjaring bezaten. Het gerechtshof aanveerdde die redenen, en zoo bleven zij in bezit van het hun zoo duurbaar voorrecht.

De kapel voor en na de verbouwing in 1925

Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte is de groote feestdag, de groote bedevaartdag van Beirendrecht. Onder de octaaf geschiedt er dagelijks eene hoogmis met sermooen in de parochiekerk, dewijl er in de kapel van den Hagelberg geen altaar is; en alle avonden wordt er, onder het Lof, nogmaals gepredikt. Ook aan de parochiekerk en niet aan de kapel is het dat de aflaten gehecht zijn. De eerste volle aflaat is, in 1750, toegestaan geweest door Zijne Heiligheid Benedictus XIV, en kon alleen den 8 September verdiend worden; Pius VI strekte hem uit tot de twee volgende dagen; die aflaten waren telkens slechts voor zeven jaren vergund geweest. Pius VII, in 1804, verleende, voor eeuwig, dat men den vollen aflaat op drij dagen der octaaf mocht verdienen, en, in 1818, stond dezelfde Paus vijf dagen toe. Eindelijk, in 1842, vergunde Gregorius XVI hem voor geheel de octaaf.

Ook gedurende die achtdaagsche plechtigheid, wordt de Hagelberg door verscheidenen processien bezocht. Uit Nederland komen 1) die van Rozendaal bij welke zich de parochien Nispen, Gastel, Rucphen, Sprundel, Etten, Leur en Kruisland aansluiten; 2) de processie van Bergen-op-Zoom, samengesteld uit de bedevaarders dier stad en die van Halteren, Lepelstraat en Borchtvliet; 3) die van Hoogerheide en 4) die van Ossendrecht. Uit België komt er eene processie van Santvliet, met welke zich de inwoners van Beirendrecht vervoegen, en twee van Antwerpen, de eene in St.-Antonius-, de andere in St.-Pauluskerk ingericht.

Op die dagen naderen schier al de parochianen van Beirendrecht tot de heilige Sacramenten, aldus toonende dat zij in eerbied en liefde jegens Maria, bij de vreemde bedevaarders niet ten achter blijven.

Mochte deze gezegende plaats, door Maria verkozen om er hare milde gunsten over hare dienaars uit te storten, immer in aanzien en luister toenemen; mochten de bedevaarders er in steeds grooter getal heen komen; mochten de inwoners van Beirendrecht immer den schat welken zij in hun midden bezitten, naar weerde hoogachten, opdat het den algoeden Zaligmaker behage nog meer en grootere weldaden te vergunnen aan hen die zijne allerheiligste en onbevleete Moeder, in haar geliefkoosd heiligdom van den Hagelberg komen vereeren."

Tot zover deze beschrijving die 120 jaar geleden op papier werd gezet. Ongetwijfeld komen er een aantal begrippen in voor, die zelfs gelovigen anno 1995 naar het woordenboek of de encyclopedie doen grijpen, laat staan onze medeburgers, die het kerkgebouw alleen maar van de buitenkant kennen. Omdat deze begrippen als gesneden koek voor onze voorouders waren en daarom ook iets over hun geloofsbeleving zeggen, lijkt enige toelichting hier op zijn plaats.

Wat is een aflaat ?

De "Katechismus", ruim 500 vragen en antwoorden met betrekking tot de leer van de H. Katholieke Kerk, geeft ons tekst en uitleg.

Een aflaat is een kwijtschelding van de tijdelijke straffen, die de H. Kerk ons verleent buiten de Biecht. Let wel, door de aflaten wordt niet de zonde zelf vergeven, maar worden alleen tijdelijke straffen kwijtgescholden, die na de vergiffenis der zonden zijn overgebleven.

Als de H. Kerk ons aflaten verleent, past zij op ons toe de oneindige voldoeningen van Jezus Christus en de overvloedige voldoeningen van de Heiligen.

Er zijn twee soorten aflaten: volle en gedeeltelijke. Door een volle aflaat verkrijgen wij kwijtschelding van **ALLE** straffen der reeds vergeven zonden. Een gedeeltelijke aflaat geeft, zoals het woord zelf zegt, maar **gedeeltelijk** kwijtschelding van de overgebleven straffen der zonden.

Om een aflaat te verdienen moeten wij drie dingen doen:

1. in staat van genade zijn, d.i. zonder doodzonden;
2. de mening hebben om een aflaat te verdienen;
3. de voorgeschreven werken doen.

Aflaten kun je niet alleen voor jezelf, maar ook voor de zielen in het vagevuur verdienen, tenminste als de H. Kerk het niet uitdrukkelijk anders bepaalt. Het is aan God om uit te maken of de kwijtschelding wordt toegepast op overleden familieleden of andere "zieltjes" in het vagevuur.

De ouderen onder ons kennen dit nog van de tijd toen zij alle vragen en antwoorden uit hun hoofd moesten leren voor de katechismusles en -overhoring.

Wat is een octaaf?

In het aangehaalde artikel is sprake van "octaaf". Dit woord is afgeleid van het Latijnse "octo" wat staat voor ons telwoord "acht". Het bijvoegelijk naamwoord "octavus", of "achtste" dus, leidde tot het Nederlandse woord "octaaf".

Alle grote kerkelijke feesten (Kerstmis, Pasen, Pinksteren, en belangrijke Heiligen) werden in de liturgie namelijk acht dagen lang gevierd. De feestdag zelf gold daarbij als eerste dag. Dan volgden er 6 dagen die "onder het octaaf" vielen, en tenslotte de "achtste dag" of "het octaaf" zelf.

Voor Berendrecht betekende dat dus van 8 september, het feest van Maria Geboorte, tot en met 15 september, waarop het octaaf van het feest van Maria Geboorte gevierd werd.

Terzijde, nu we het toch over kerkelijke begrippen van vroeger hebben: bij hele grote feesten hoorde ook nog een "vigilie". Dit woord is afgeleid van het Latijnse "vigilare" en dat betekent "waken". Een "vigilie" is de dag en nacht vóór een groot

feest. Tijdens zo'n "vigilie" diende men zich geestelijk voor te bereiden op het feest zelf. Dat gebeurde in een sfeer van berouw, boete en vasten, omdat de mens in zijn zondigheid eigenlijk het komende feest niet waardig zou kunnen vieren.

Een blik op de kerk, met op de voorgrond enige Berendrechtse "mannekes" die nu ongeveer 80 jaar oud moeten zijn.

ONZE LIEVE VROUW VAN DEN HAGELBERG

Berendrecht en de Zuidwesthoek van Brabant

Verschillende grote Maria-bedevoortplaatsen vinden hun ontstaan in mysterieuze verschijningen van de H. Maagd Maria. De gelukkigen, waaraan zij zich toont in al haar glorie, zijn meestal eenvoudige en arme mensen. Haar voorkeur gaat uit naar kinderen. In La Salette (1846) zijn het twee herderskinderen, in Lourdes (1858) is het Bernadette Soubirous en te Fatima (1917) wordt zij gezien door de kinderen Lucia, Francisco en Jacinta.

Het ontstaan van Berendrecht als bedevoortplaats lijkt, naast devotionele, ook minder bovennatuurlijke oorzaken te hebben. In oorsprong is de aanleiding waarschijnlijk een ordinaire ruzie om de opbrengst van de collecteschaal en de offerblokken in een naburige kapel. Daarmee is overigens O.L.Vrouw van den Hagelberg niet in discrediet gebracht, want die komt pas als en omdat de ruzie in het voordeel van de pastoor van Berendrecht beslecht wordt.

Meningsverschil tussen de pastoor en de paters.

Wat is het geval? In het jaar 1254 heeft de St. Michielsabdij van Antwerpen op het grondgebied van Zandvliet een kerkje of kapelletje gebouwd en toegewijd aan de Heilige Maria Magdalena. Ofschoon Berendrecht al sinds 1184 een zelfstandige parochie is en een eigen kerk heeft, houden ook de paters openbare godsdienst-oefeningen in hun kapel vlakbij Berendrecht. In 1329 echter wordt het stuk grond waarop de "paterskerk" staat, -tot op de dag van vandaag nog Monnikenhof genoemd-, los gemaakt van Zandvliet en bij Berendrecht getrokken. Vele Berendrechtanaren blijven er "kerken" en offeren en spekken zo met hun offergaven de kas van de beslist niet armlastige abdij, terwijl hun eigen parochiekerk zich nauwelijks staande kan houden. Maar de paters staan aanvankelijk een deel van hun inkomsten af aan de Berendrechtse parochie en daar valt mee te leven.

In 1729 verandert dat. De brave monniken van de St. Michielsabdij besluiten, dat zij zelf dat loon naar werk verdienen en dragen niets meer af aan de parochie van Berendrecht. De pastoor van Berendrecht, de Heer Verlinden, neemt daar geen genoegen mee. Hij stapt naar de bisschop van Antwerpen en doet zijn beklag. De bisschop, die overigens ook het hele markiezaat van Bergen en de baronie van Breda onder zich heeft in die tijd, zal de zaak laten onderzoeken.

Er is niet veel fantasie voor nodig om te begrijpen, dat de godvruchtige en Maria-minnende pastoor, in de geest van zijn tijd, noveen op noveen houdt en allerlei beloften doet om in het gelijk gesteld te worden. En wonder boven wonder, hij wordt verhoord. De eenvoudige pastoor wint het van de machtige monniken van de St. Michielsabdij! Op 10 mei 1732 verbiedt de bisschop de paters om in het vervolg nog openbare godsdienst-oefeningen te houden in hun kapel. De beminde gelovigen van Berendrecht moeten voortaan ter kerke bij hun eigen pastoor.

Pastoor Verlinden, die met de hulp van de Allerheiligste Maagd Maria Onze Lieve

Heer van het kruis gebeden heeft, doet nog datzelfde jaar een van zijn beloften gestand. Hij plaatst een klein kwartier gaans van zijn parochiekerk op de zogenaamde Hagelberg, wat niet meer is dan een kleine verhoging in het landschap, een eenvoudig "Mariakapelleken". Wat de brave pastoor allemaal nog meer beloofd heeft, weten we niet. Wel zal hij later bij zijn dood (13-8-1748) al zijn bezittingen (uitgezonderd wat aan zijn familie behoorde als vaderlijk erfgoed) voor de ene helft aan de kerk en voor de andere helft aan de armen van Berendrecht schenken.

Het kapelleke van 1732 trekt al meteen volk.

Het Lievrouwke op den Hagelberg heeft de tijd mee. Net als veel Mariabeeldjes in de Middeleeuwen en ook wel in de jaren daarna, wordt zij afgebeeld met het Kindje Jezus op haar linker arm. De moederfiguur in Maria spreekt het volk geweldig aan. Want natuurlijk is er geen enkele andere heilige te vinden, die een sterkere voorspraak bij God (het Kindje Jezus) heeft dan de Moeder Gods zelf.

Nu kan het volk ten noorden van Antwerpen in deze tijd best wat voorspraak gebruiken. Na alle ellende van de Tachtigjarige Oorlog, nauwelijks een eeuw geleden, is het leven er nog niet veel beter op geworden. Met hard werken valt er nog wel aan de kost te komen. En hard werken moet iedereen, dus daar klaagt men niet over. Maar er moet ook niet het minste verkeerd gaan, want dan is het armoe en ellende geblazen. Voor rampen, die de mensen zelf niet kunnen tegenhouden, moet God hen behoeden. En God, ongrijpbaar hoog en ver weg, benader je dus het gemakkelijkst via Zijn aardse Moeder.

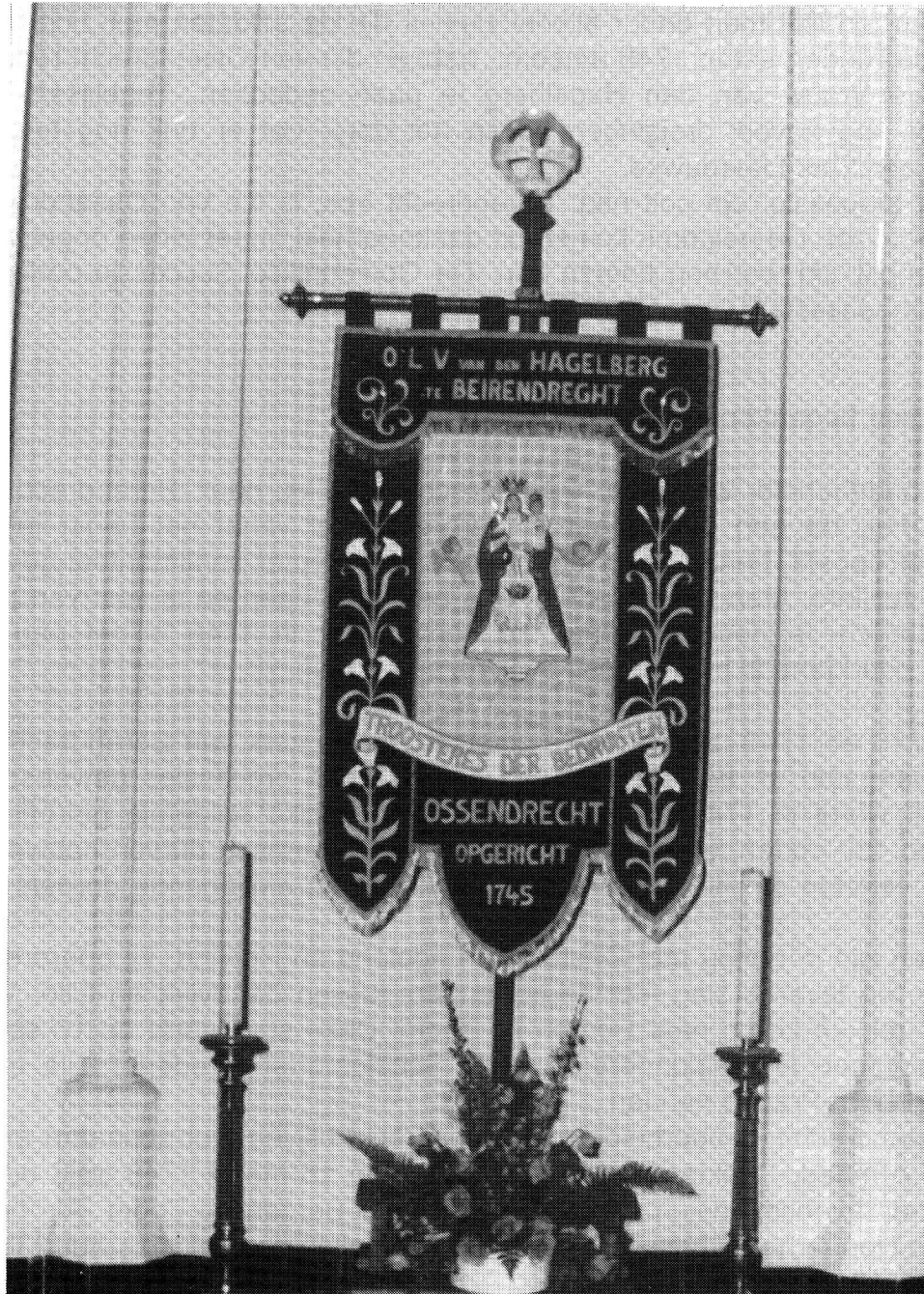
Zaken waarmee de mensen boven Antwerpen tussen 1700 en 1800 voortdurend geplaagd worden zijn: hele strenge winters, droge zomers, overstromingen, ongedierte zoals muizen en ratten, oorlogen en plunderende soldaten, dodelijke ziekten onder mens en dier. De katholieke Brabanders hebben bovendien bijzonder veel te verduren van de onderdrukking door het protestantse Noorden. Ze mogen hun godsdienst niet in het openbaar uitoefenen. Hoogstens worden zij gedoogd, maar moeten daarvoor wel betalen. Zelfs hun eigen kerken hebben ze moeten afstaan aan de protestanten. In het gunstigste geval mag men zich behelpen met schuurkerken.

Al gauw is daarom het kapelleke van Berendrecht in de omgeving bekend. Verhalen van gebedsverhoringen en zelfs van wonderbaarlijke genezingen gaan van mond tot mond. De een heeft dit gehoord en de ander dat. Aan enige vrome en goedbedoelde overdrijving ontbreekt het bij deze mondelinge overlevering niet. Heel veel mensen kunnen immers lezen noch schrijven. Menigeen die geen uitkomst meer ziet trekt naar Berendrecht, want daar staat Maria, Troosteres der bedrukten. Voor die van Brabant is het bovendien een hele opluchting. Ze kunnen er, niet bedreigd door de protestanten, hun geloof beleven op een manier die hen in hart en ziel aanspreekt. Ze zijn daar met Brabanders onder elkaar.

Die van Berendrecht zien hun kans schoon. Bij het kapelleke komt een offerblok. Daar steekt geen kwaad in. De vele vrome bezoekers willen niet anders dan hun geestelijke gesteldheid en hun dankbaarheid voor verkregen gunsten met materiële offers tonen. De gaven komen ten goede aan de kerk van Berendrecht. Tussen 1733 en 1736 tonen daar de kerkrekeningen een bedrag van 99 gulden afkomstig van het kapelleke. In 1735 vindt men onder de offergaven een gouden kruis, een zilveren medaille en twee zilveren beentjes.

Ossendrecht neemt het initiatief tot een heuse bedevaart.

Het is 1745. Ossendrecht is op dat tijdstip geen zelfstandige parochie, maar moet met Woensdrecht, Zuidgeest en Hinkelenoord kerken in Hoogerheide. Dat hadden die van Ossendrecht graag anders gewild in 1689, maar het was hen niet gelukt een pastoor te krijgen. De pastoor, die zij nota bene zelf tot in Gent hadden gezocht en vervolgens voorgedragen bij de bisschop van Antwerpen, werd benoemd in Hoogerheide. Deze, de Heer van Roessel, noemde zich zelfs in het begin heel even pastoor van Ossendrecht.

Het prachtige processievaandel

Dat men vijftig jaar later, nog steeds zonder pastoor, zelf het initiatief neemt om naar Berendrecht te gaan, is niet zo verwonderlijk. Ossendrecht immers is sinds anderhalve eeuw bevolkt door mensen die allen afkomstig zijn uit de regio Antwerpen. De familiewortels liggen in Zandvliet, de Polder van Lillo, Berendrecht, Oorderen, Eekeren, Hoevenen, Stabroek, Wuustwezel, Kalmthout en Essen. Er is nog steeds veel contact en men weet van Berendrecht en Ons Lievrouwke. Men kent ook elkaars wel en wee van haver tot gort.

Het wee in Ossendrecht is beslist niet alleen de runderpest die al in 1744 begonnen is. Vreemde legers teisteren de streek. Voortdurend wordt men bedreigd met

inkwartiering, gedwongen leveranties van stro, hooi en hout, opeising van karren en paarden, en lijdt men onder allerlei ziektes die de soldaten met zich meebrengen. Als de runderpest in 1745 afneemt, hebben die van Ossendrecht redenen om Onze Lieve Vrouw van den Hagelberg te gaan bedanken. Tegelijkertijd echter hangen er nog zoveel dreigingen boven het dorp, dat er ook nog heel wat te vragen is aan Ons Lievrouwke.

De eerste processie, die ooit naar Berendrecht trok, is die van Ossendrecht op 8 september 1745. De pelgrims komen uit dankbaarheid, maar zitten ongetwijfeld vol zorg en angst om wat nog komen kan. De Oostenrijkse Successie-oorlog is nog steeds niet beslecht.

Een jaarlijkse begankenis met veel onderbrekingen.

De vasthoudendheid waarmee Ossendrecht jaarlijks naar Berendrecht wil en waarmee het, na een gedwongen onderbreking, al vanaf het begin telkens de draad weer oppakt, berust zeker op meer dan een louter sentimenteel gevoel voor religieuze folklore. Men heeft duidelijk een belofte gedaan en is vast van plan zich aan die belofte te houden. Vanaf die eerste keer in 1745 is het pad van de processie overigens al meteen niet over rozen gegaan.

Tussen 1746 en 1748, zeggen de archieven van de kerk van Berendrecht, zijn er geen ontvangsten uit de kapel en zijn er ook geen processies geweest. Berendrecht zelf wordt in 1746 en 1747 door een vreselijke epidemie getroffen. Er is sprake van 182 doden, waaronder 53 kinderen. De mensen durven nauwelijks hun huizen te verlaten om hun doden te begraven. In de omliggende dorpen is het al niet beter.

De Fransen zijn in oorlog met Oostenrijk, Engeland en Holland. Zij opereren vanuit Antwerpen en leveren slag met de Hollanders tussen Zandvliet en Lillo. Via onze contreien trekken ze op naar Bergen op Zoom. Deze stad wordt op 16 september 1747 ingenomen en geplunderd. Ook de Scheldeforten Frederik, Lillo en Kruisschans vallen in Franse handen.

Putte, Ossendrecht, Hoogerheide en Woensdrecht blijven niet gespaard en krijgen hun deel. Armoede, ziekte en ontbering alom. Op 15 maart 1748 trekt een Frans convooi met levensmiddelen van Antwerpen naar Bergen op Zoom. Als het tegen de middag Hoogerheide passeert wordt het overvallen. De veldslag duurt tot laat in de namiddag.

Pas op 18 oktober 1748 komt een vredesverdrag, gesloten in Aken, uitkomst brengen. Nou ja, uitkomst? De Fransen trekken zich terug. De Hollanders bezetten weer de forten Lillo, Kruisschans en Frederik.

Eindelijk in 1749 kan Ossendrecht zijn gelofte weer gestand doen en naar Berendrecht pelgrimeren. Het is niet uitgesloten dat zich dan al mensen uit Hoogerheide en Woensdrecht aansluiten bij de processie. Men kerkt immers samen in dezelfde kerk. In ieder geval wordt er ook vanuit Hoogerheide en Woensdrecht gepelgri-meerd naar Berendrecht. Jammer genoeg staat er weinig of niets op papier over de eerste honderd jaar van de begankenis. Zeker is dat Bergen op Zoom in 1763 het voorbeeld van Ossendrecht is gaan volgen. Roosendaal zal niet veel later hetzelfde gedaan hebben en dat geldt ook voor de mensen van Halsteren, Heerle, Wouw, Nieuw-Vossemeer en Lepelstraat, die zich aansluiten bij Bergen op Zoom.

De Fransen gooien in 1797 weer roet in het eten.

De Franse Republikeinen, die eind 18de begin 19de eeuw de Nederlanden bezetten, ontpoppen zich als fanatieke godsdiensthaters. Zij plunderen de kerken, verbieden alle godsdienst en verbannen priesters en kloosterlingen. De kerk van Berendrecht moet dicht in 1798 en ook de pastorie wordt door hen in beslag genomen. In 1800 mogen de gelovigen de kerk wel weer gebruiken, maar priesters en sacramenten blijven verboden. Iemand plakt een briefje op de deur van de kerk:

In Februarij achtien honderd,
Stond een igelijk verwonderd,
Dat soo 't scheen in ons faveur,
Wierd geopend deeze deur,
Maar, helaes, wat is een kerk,
Zonder godsdienst, zonder klerk,
Zonder priester, zonder mis?
Een kudde daer geen herder is.

Pas in 1802 sluit keizer Napoleon een Concordaat met paus Pius VII en worden openbare godsdienstoefeningen weer vrij toegelaten. Toch zouden er tussen 1797 en 1804 geen processies geweest zijn. Ossendrecht zal echter later, tijdens het proces om het openbaar processierecht, beweren dat het zelfs in de Franse tijd naar Berendrecht trok en dat hen niets in de weg gelegd werd.

Maar in 1806 is in ieder geval iedereen weer present op de feestdag van O.L.Vrouw Geboorte. Ook tijdens het octaaf stromen de pelgrims van alle windstreken naar Berendrecht. En dat zal zich jaarlijks herhalen tot 1830.

Belgische muiters en lastige dominees.

Van 1830 tot 1839 vindt de Belgische Omwenteling plaats. De Belgen scheiden zich af van de rest van de Nederlanden en de grenzen worden gesloten. Overigens onder niet al te beste omstandigheden, want er zijn overstromingen, er heerst typhus en er is een groot gebrek aan levensmiddelen.

Tijdens diezelfde periode krijgen die van Ossendrecht waar ze al zo lang voor gevochten hebben: een eigen pastoor. De Zeereerwaarde Heer Nicolaas van Eekelen doet in 1834 zijn intrede. Datzelfde jaar echter komt ook Ds. M.F. Niermeijer naar Ossendrecht. Deze laatste zal alles in het werk stellen om de Berendrechtse Begankenis van de openbare weg te houden. Het zal hem niet lukken.

In 1839 legt Nederland zich bij de afscheiding van de Belgen neer en sluit vrede met het nieuwe koninkrijk in oprichting. Voortaan zullen er voor de processie naar Berendrecht dus grensformaliteiten vervuld moeten worden.

Dat belet in 1840 de pelgrims van het noorden niet om de nieuwe grenzen over te trekken en O.L.Vrouw van den Hagelberg te bezoeken. Bergen op Zoom had dat trouwens al eerder gedaan, namelijk in 1836.

Het is 1842 als ook Putte naar Berendrecht komt. Nederlands en Belgisch Putte hebben dan nog één parochiekerk. Pas in 1868 zal deze parochie van de H. Dionysius opgesplitst worden in twee kerken met dezelfde patroonheilige en met de kerkgebouwen op nauwelijks twee kilometer van elkaar. De kermissen, die voor beide parochies gevierd worden op de zondag na het feest van de Heilige Dionysius, vallen daardoor samen en "Putse Kermis" verkrijgt zo bekendheid in de wijde omtrek. Van kerk tot kerk staan de attracties.

In Ossendrecht komt predikant Niermeijer ondertussen van een heel andere kermis thuis, een koude. Hij vindt dat Ossendrecht niet tot die gemeenten behoort waar openbare processies geoorloofd zijn krachtens de grondwet van 1842. "Van burgemeester tot minister doen al degenen die deze processie van de katholieken niet verbieden de protestanten groot onrecht aan." In het blad "De Fakkel" beschrijft hij de gang van zaken: "Alvorens te vertrekken doet de processie eerst een rondgang rondom de kerk. Onder het luiden van beide klokken begeeft men zich dan omstreeks 8 uur richting Berendrecht, met ontrolde vaandels, kruishouten en crucifixen, gedragen door in witte hemden geklede personen, gevolgd door een biddende en zingende menigte volk. Te 18 uur keert men op dezelfde manier terug en de burgemeester en de veldwachter zijn daar ook bij aanwezig."

Zelfs de bereden marechaussees komen opdraven en volgen de processie, alsof het om een opstand gaat, tot aan de grens en na een hele dag van wachten ook weer terug vanaf die grens tot bij de kerk in het dorp.

Uiteindelijk krijgt de predikant toch zijn zin niet. De Rechtbank beslist, dat Ossendrecht sinds 1745 wel degelijk het recht heeft verworven openbare processies te houden.

En de Ossendrechtse katholieken zijn ook vast van plan van dat recht gebruik te maken. Alleen een oorlog kan hen dat beletten.

En oorlog wordt het. In augustus 1914 vallen de Duitsers België binnen en geraken onze zuiderburen en hun bondgenoten verwickeld in die afschuwelijke slag bij den IJzer.

Berendrecht zelf trekt aan de bel van de Hemelpoort.

Voor wat er tussen 1914 en 1918 gebeurd is op den Hagelberg, laten we de onderwijzer Corneel Constant Adriaenssens aan het woord. Hij schrijft in 1932:

"Een merkwaardig en opvallend feit is het, dat O.L. Vrouw van den Hagelberg gedurende deze droevige jaren, de soldaten van Berendrecht in den oorlog op de meest sprekende en duidelijkste wijze heeft beschermd.

Wanneer honderden en duizenden jongens in den bloei der jaren vielen als slachtoffers van den oorlog en keer op keer in alle gemeenten van het land de droevige mare overkwam, dat die en die jonge held gevallen was op het veld van eer en de familiën in de diepste droefheid dompelde, dan gingen de inwoners van Berendrecht vol weemoed maar ook vol betrouwen naar O.L. Vrouw van het kappelleken. Zij baden en smeekten daar die Goede Moeder, dat Zij nu in deze bange dagen zou toonen, dat Zij waarlijk de Moeder en Beschermster was dezer parochie. Geen enkele maal, zoolang de bezetting geduurd heeft, hebben de inwoners van Berendrecht nagelaten in processie naar de kapel te gaan. O!, wat

tranen zijn daar op dien Hagelberg niet gevloed, onder het machtige woord van den predikant, die de gedachte aan de afwezige kinderen, broeders en echtgenooten ophaalde en moed en betrouwen aan de moeders inboezemde. En inderdaad, is het nu een mirakel of niet?, een feit is het, zoo eenig en zeldzaam in de oorlogsgeschiedenis van geheel het land, dat O.L. Vrouw Beirendrecht heeft beschermd op de klaarste wijze. Op circa honderd soldaten van de gemeente zijn er, buiten twee die gestorven zijn door ziekten, slechts twee gesneuveld bij de eerste invallen van den vijand, en sinds die eerste processie ingericht werd naar den Hagelberg door de inwoners, is geen enkele inwoner van Berendrecht in de oorlogsjaren nog gevallen in den strijd voor 't Vaderland."

Bloeiperiode van 1919 tot 1940.

De trouwe bedevaartgangers pakken in 1919 de draad weer op en de "Beganke-nis" herleeft in al haar glorie. Die glorie is ook materieel op te vatten, want rond de kerk is in de loop der jaren, zoals in andere bedevaartsoorden, een markt gegroeid. De plaatselijk paternosterfabriek verkoopt er zijn paternosters, vrouwtjes in het zwart leuren met kaarsen en de bakkers verkopen hun Berendrechtse specialiteit, de "dobbelewietjes" op suikerpapier. Ook medailles, scapulieren, exvoto's en andere devotionalia gaan als verse broodjes over de toonbanken van de marktkra-men. De Belgische frank is na de oorlog niet veel waard, de Hollandse gulden daarentegen des te meer. De Brabantse pelgrims, die thuis in eigen land ook niet bepaald rijk zijn, kunnen hier een pintje extra pakken en volop "de joviale" uithan-gen. Dat is mooi meegenomen.

In 1926 en '27 worden de faciliteiten uitgebreid. Er komt meer ruimte voor de biddende pelgrims. In de tuin rond het kappelleke verrijzen een Lourdesgrot en een Calvarieberg. Er komen beelden bij o.a. van het Heilig Hart van Jezus en ook de Heilige Theresia van het Kindje Jezus krijgt er een plaatsje. Met de reeds in 1906 geplaatste uitbeeldingen van de 15 Blijde-, Droeve- en Glorievolle Mysteriën van de Rozenkrans, vormt dit alles een waar paradijs voor de beoefening van de volksde-votie, zoals die onder het gelovige volk bloeit en tiert. Pastoor Adrianus Vermunt, die in Ossendrecht pastoor Wijtvliet is opgevolgd in 1927, kan samen met zijn kapelaan Flor van Putte naar een bloeiend Maria-oord.

De mensen zullen Ons Lievrouwke, Troosteres van de bedrukten, meer dan nodig hebben. In 1929 komt de grote beurskrach en volgen de moeilijke crisisjaren, waarin velen voor een karig inkomen aangewezen zijn op de "Steun" en de "Werkverschaffing". Op initiatief van kapelaan van Putte zullen werkloze jongeren uit heel de Zuidwesthoek in die periode in Ossendrecht de volksabdij "Onze Lieve Vrouw ter Duinen" bouwen. In 1935 wordt deze ingezegend als een trefpunt voor ontmoeting, bezinning en vorming van de jeugd.

Hitler-Duitsland gebruikt die periode om met een grote mond en grote projecten het volk aan zich te binden. Het bouwt aan een leger en de bewapening ervan. De mensen hier hopen en bidden ondertussen, dat ze gespaard mogen blijven van weer een oorlog. Het zal niet baten. Nederland en België worden in 1940 onder de voet gelopen. Bij de grens tussen Ossendrecht en Zandvliet staan voorlopig de mannen van "Dikke Hans". Zij versperren de weg naar Berendrecht en Ons Lievrouwke van den Hagelberg.

Ons Lievrouwke van de Zeg.

De Westbrabanders zijn, wat hun Maria-devotie aangaat, niet voor één gat te vangen. Ons Lievrouwke heeft zo haar filialen. Een daarvan staat in Zegge. Op eigen initiatief trekken velen daar naartoe. Vooral uit Roosendaal en omgeving. Ook Bergen op Zoom zoekt er zijn heil. En in Bergen koestert men nog veel grotere plannen. Als het oorlogsleed geleden is, zal daar voortaan een grote Maria-Ommegang door de straten gaan trekken.

Ossendrecht is en blijft een geval apart, waar het om de Berendrechtse Beganckenis gaat. Ze weten een gezamenlijke pas te versieren en duiken ook tijdens de oorlogsjaren op bij het kapelleke op den Hagelberg. Niet zo in september 1944, uiteraard, want op dat moment staan de bevrijders al bij de achterdeur en is men zijn leven niet veilig.

De beganckenis overleeft zelfs Vaticanum II.

Voor Ossendrecht is het de normaalste zaak van de wereld, dat in 1945 de processie-orde weer wordt opgezocht. Zo doen ze dat al 200 jaar. Bij pastoor Vermunt vinden de processievaders alle medewerking. Hij kent zijn gelovige pappenheimers. Ook al wordt de toeloop in de naoorlogse jaren steeds minder, die van Ossendrecht zetten door. De volhouders moeten tot hun verdriet constateren, dat het kapelleke in verval geraakt. Het lijkt een tegenspraak, maar het is wel zo: hoe beter het met de mensen gaat, hoe slechter Ons Lievrouwke van den Hagelberg het krijgt. Men schijnt vergeten te zijn, dat het vroeger precies andersom was. Alleen nood leert kennelijk bidden.

Dat wordt nog erger als pastoor Vermunt met emeritaat gaat en het Tweede Vaticaans Concilie een frisse wind door de kerk doet waaien.

De nieuwe pastoor, P.A.J. Koenraadt, treedt aan in 1963. Weinig soepel van nature en al helemaal niet gezegend met kennis van "Ossendrechtse gevoeligheden", maakt hij met de beste bedoelingen letterlijk en figuurlijk veel kapot. Het interieur van de kerk, geschonken door gegoede families of dubbeltje voor dubbeltje bij elkaar gespaard door de gelovigen zelf, vliegt als bij een beeldenstorm de kerk weer uit. Eufemistisch zouden we kunnen zeggen, dat hij zich niet veel vrienden gemaakt heeft door op deze manier de voor een nieuwe tijd noodzakelijke veranderingen door te voeren.

Als de pastoor misprijzend laat blijken, dat zoiets als een beganckenis eigenlijk niet meer van deze tijd is, krijgt hij de wind van voren. In niet mis te verstane bewoordingen wordt hem binnenskamers te kennen gegeven, "dat ie met z'n poten van de beganckenis af moet blijven" en, "dat Ossendrecht, - met of zonder pastoor -, naar Berendrecht zal blijven gaan".

In 1975 krijgen ze in Berendrecht het inzicht, dat in 1982 hun kapelleke 250 jaar zal bestaan. Het wordt een "heemkundig" object. Zoiets mag niet verloren gaan. Maar nog meer dan dat, is het een monument van het niet zo maar weg te poetsen volksgeloof van vele generaties voorouders. Ook dat verdient ons respect. De Berendrechtse bevolking zet zich vrijwillig in voor de restauratie van het kapelleke. Ze doen ook een beroep op de omliggende parochies. In Ossendrecht is zo'n beroep nooit tevergeefs en ook nu laat de parochie van de Heilige Gertrudis zich niet onbetuigd. En zo wordt in 1980 en 1981 ook de beganckenis zelf weer nieuw leven ingeblazen.

Herinneringsmedaille bij het 250-jarig bestaan van het kapelleke op den Hagelberg in 1982.

Piet Koolen jarenlang, en traditiegetrouw in de familie Koolen, voorzitter van de Ossendrechtse Begankenis en zijn mede processie-vaders en -moeders kunnen met voldoening terugzien op het succes van dit Berendrechtse jubileumjaar 1982. Het is ook hun succes, al zullen ze dat voor zichzelf wel niet gezocht hebben. (Foto 1934.)

Mensen uit Putte, Hoogerheide, Woensdrecht en Huijbergen sluiten zich aan bij de Ossendrechtse Begankenis. Ze komen ouderwets te voet of met fiets, auto en

touringcar. Zelfs van buiten de Zuidwesthoek zijn er deelnemers. Men is helemaal klaar om van zaterdag 4 tot zondag 12 september 1982 het 250-jarig bestaan van "O.L. Vrouw van den Hagelberg" op gepaste wijze te vieren. En zo gebeurt dat ook.

Het bestuur van de Begankenis in de jaren '80: Boven v.l.n.r.: Carolina van Veldhoven, Margriet Withagen, Willem Wouters, Piet Goossens, Antoine Mattheussens, Pastoor Koenraadt. Onder v.l.n.r.: Sjors Cleeren, Piet Koolen, Lon Bogers, Antoon van Loon.

Zijn er nog pelgrims in 1995?

Tot 1994 heeft Ossendrecht het volgehouden. Eerder, na het overlijden van Piet Koolen in 1985, neemt burgemeester van Gils het voorzitterschap over. Ook hij wordt omringd door een bestuur dat zich met hart en ziel inzet voor de jaarlijkse Begankenis. Nog steeds zijn er sterke mannen, die het een voorrecht vinden kruis en zware vaandels te torsen, en ook nu nog weten zij kleine groepjes biddende en zingende mensen te voet achter zich.

Vanaf de kerk van Ossendrecht tot aan die van Berendrecht zien zij rechts van zich de pijpen, buizen, silo's en vlammen van een hypermodern geïndustrialiseerde maatschappij. Op de kale vlakten van meters hoog opgespoten zand, werken mensen en machines aan nog meer op- en afritten naar de snelweg tussen Antwerpen en Rotterdam.

Alleen als zij naar links kijken zien zij nog de mooie Brabantse Wal, daar op en tegen het dorp Ossendrecht en daar onder de polders van de Looi tot het Hage-land, waar de wal verder gaat en de bossen beginnen.

Wat bezielt hen die hier biddend voorbijgaan? Weten zij dan niet, dat de mens van

tegenwoordig al tot veel meer in staat is dan die van 1745? Of is het misschien juist daarom dat zij gaan? Omdat zij zichzelf willen blijven en hun leven op willen hangen aan méér dan chemische fabrieken, containerhavens en een op economisch voordeel afgestemde infrastructuur?

Aangekomen in Berendrecht loopt de kerk vol. Er zijn mensen uit Putte, Braschaat, Hoogerheide, Lepelstraat, Essen, Stabroek en nog wel wat dorpen in de omgeving. Geen duizenden, maar enkelingen, tientallen, genoeg om een kerk te vullen.

In de kerk 's ochtends en bij het kapelleke 's middags, na het nuttigen van de meegebrachte boterham, wordt het duidelijk, dat deze mensen hier niet zijn om een nostalgisch uitje te hebben.

Waarom dan wel? U mag het raden.

Ga dan niet af op vooroordelen, maar trek op 8 september 1995 zelf de schoenen van een pelgrim aan en stel u eerlijk open voor iets, wat de mensen van alle tijden al tot pelgrims op deze aarde gemaakt heeft, juist en omdat zij sommige dingen niet helemaal begrijpen kunnen. De mens heeft voor die onzekerheid al veel vluchtwegen bedacht. Sommigen proberen er door een of andere roes aan te ontkomen, anderen lopen naar een of andere alternatieve genezer of duiken in de astrologie. Die van Ossendrecht bekennen gewoon, dat zij het ook niet allemaal zo goed weten bij geestelijke of materiële tegenslagen, en gaan naar O.L. Vrouw, Troosteres der bedrukten, van het kapelleke op den Hagelberg in Berendrecht. Probaat? Nou ja, ze doen het na 250 jaar nog steeds!

ZINGEND BIDDEN

Er is een klein boekje, slecht en slordig gedrukt, dat heet "GEZANGEN voor de BEDEVAART van Ossendrecht naar Berendrecht". Een jaartal staat nergens vermeld. Dat is ook niet belangrijk. De teksten zelf getuigen van voorbije godsdienstige tijden. Daarom ook zijn ze interessant. Ze lichten een beetje de sluier op, die hangt over de diepgelovige gevoelens van het volk dat, even weg uit het harde bestaan, naar Berendrecht gaat om troost en hoop.

Het boekje begint met de "Litanie van de Heilige Maagd Maria". De trouwe kerk-gangers onder de pelgrims kunnen de 50 aanroepingen van Maria waarschijnlijk wel dromen. De litanie wordt immers steeds gebeden, zeg maar "afgeraffeld", na het rozenkransgebed, ook al 50 "afgeraffelde" Weesgegroetjes, thuis en in het Lof. We moeten "afgeraffeld" niet oneerbiedig of denigrerend begrijpen. Mensen die niet of nauwelijks kunnen lezen, kennen deze gebeden van kindsbeen af uit hun hoofd. Ze gebruiken ze bij tij en ontij en getuigen zo van hun geloof in een God die het, bij alle aardse ellende, goed met hen voor heeft. Ze spreken dat dan ook nog eens uit aan het einde van de litanie:

*Maria! Maria! Wij bidden U,
Verhoor ons nu in onzen nood,
O, allerzuiverste Maagd, Maria.*

Overigens, volgens de gebruiken van die tijd is de litanie, waarmee het boekje begint, zeker eerst voorafgegaan door het bidden van de Paternoster of Rozenkrans.

De weg te voet naar Berendrecht is lang. Er volgt dan ook een lied van maar liefst 20 coupletten. Ergens tussen de Kabeljauw en Zandvliet zullen ze er pas doorheen zijn. Het moet speciaal gemaakt of herschreven zijn voor de Berendrechtse Begankenis, want vanaf het 11de couplet komt Onze Lieve Vrouw van den Hagelberg in beeld. Overigens is het zeker niet van de eerste honderd jaar van de begankenis, maar van na 1858. De verschijningen in Lourdes, genoemd in het 7de tot 11de couplet, vinden immers pas in 1858 plaats. Vermoedelijk hebben deze verschijningen de processie naar Berendrecht wel een nieuw élan gegeven. Lourdes is voor de meesten ver en onbereikbaar. Berendrecht is hún Lourdes. En waarom ook niet?

De coupletten 2, 3 en 4 duiden op een oud gebruik dat ook in Ossendrecht bestond: het luiden van het Angelus driemaal daags. Ook het Angelus is een gebed voor Maria. Het kleppen van het klokske roept op om de klak of pet af te zetten en dat gebed te bidden, waar men zich ook bevindt. Meestal is dat op het land in een dorp van boeren, boerenknechten en polderwerkers. Men weet zo ook dat het ochtend, middag of avond is en moeder het mansvolk aan tafel of weer thuis verwacht.

Alle liedjes, ook dit, eindigen net als het leven zelf met de onvermijdelijke dood. Die harde werkelijkheid treft vele families jaar op jaar in de eerste 150 jaren van de begankenis. Veel minder dan wij nu, zijn zij bestand tegen de belagers van het leven. Ziek worden betekent bijna zeker sterven. Veel moeders sterven in het kinderbed en ook de kindersterfte is groot. De gemiddelde leeftijd is laag. Is het dan niet troostvol te kunnen geloven en hopen, dat in de hemel alle aardse ellende voorbij zal zijn en dat die Hemelse Moeder je daar zal binnen leiden? Wat let ons om dit op het volk geschreven liedje met die wetenschap nog eens aandachtig door te lezen en zo te begrijpen wat die mensen echt bekommerde?

AVE MARIA

<i>1. Wij brengen, als de Engel,
U, Moeder zo zoet,
Met tedere liefde
De dierbare groet: Ave, Ave.</i>	<i>2. Zodra in het Oosten
het morgenlicht daagt,
Looft 't kleppen van 't Ang'lus
U Moeder en Maagd: Ave, Ave.</i>
<i>3. Weer klinkt op de middag
Die bede zo zoet,
Zendt de aarde Maria
De minlijke groet: Ave, Ave.</i>	<i>4. En daalt weer de scheem'ring
Van 't avonduur neer,
Door 't duister nog ruist het
Gods Moeder ter eer: Ave, Ave.</i>

<p>5. <i>De talen der volken
Verheffen haar naam,
Zij smelten in 't Ave
Maria te zaam: Ave, Ave.</i></p> <p>7. <i>Te Lourdes in Frankrijk,
Uw lievelingsoord,
Weerklinkt en weergalmt het
In zwellend accoord: Ave, Ave.</i></p> <p>9. <i>Daar stromen de pelgrims
Met duizenden saam,
Hun harten begeestert
Uw lieflijke naam: Ave, Ave.</i></p> <p>11. <i>Schenkt, Moeder, te Lourdes
Ge uw gunsten zo teer,
Zend ook uwe zegen
Op Hagelberg neer: Ave, Ave.</i></p> <p>13. <i>Hier loven en prijzen
We uw beelt'nis zo rein
En vragen we uw bijstand
In 't ruisend refrein: Ave, Ave.</i></p> <p>15. <i>Hier vinden wij hulpe
Vertroosting in smart,
Weer moed en weer leven
Voor 't kwijnende hart: Ave, Ave.</i></p> <p>17. <i>Aanvaard dan de hulde,
U Moeder zo goed,
De hulde uwer kind'ren
Aanhoor onze groet: Ave, Ave.</i></p> <p>19. <i>Die groet zij de laatste,
Door 't hart nog geuit,
Wanneer in het sterven
De mond zich reeds sluit: Ave, Ave</i></p> | <p>6. <i>Door dalen en wouden,
Langs bergen en vliet,
Klinkt de eer van Maria
In 't hemelse lied: Ave, Ave.</i></p> <p>8. <i>"Ik ben de Onbevleete"
Hebt gij daar gemeld
In 't kinderlijk harte
Is 't loflied ontweld: Ave, Ave.</i></p> <p>10. <i>Daar schenkt Ge in uw liefde
De zondaren vree,
De kranke genezing
Op 't luiden der bee: Ave, Ave.</i></p> <p>12. <i>Hier prijkt ook uw beelt'nis,
Hier leeft ook uw Naam,
Hier loven wij pelgrims
Uw deugden te zaam: Ave, Ave.</i></p> <p>14. <i>Hier danken we U Moeder
Voor 't heil ons geschied,
Hier zoeken wij laving
Voor pijn en verdriet: Ave, Ave.</i></p> <p>16. <i>Vetrouwend op 't Ave
Door d'Engel gebracht,
Herhalen wij immer
Met jeugdiger kracht: Ave, Ave.</i></p> <p>18. <i>Zo blijft, O Maria,
In vreugd en in smart,
In leven en sterven,
De kreet van ons hart: Ave, Ave,</i></p> <p>20. <i>Maar dan door Maria
Geleid tot haar Zoon,
Herhalen wij eeuwig
Geschaard om haar troon: Ave, Ave.</i></p> |
|---|--|

Naar taal, stijl en diepgang is het verre van een kunstwerk. De kerkliederen van 1995 staan wat dat aangaat ongetwijfeld vele trappen hoger. Maar je moet wel theologisch en bijbels onderlegd zijn om ze te begrijpen en een geoefend zanger om ze te kunnen zingen. De eenvoudigste pelgrim naar Berendrecht daarentegen weet bij dit lied precies waar het over gaat: dat wat hem of haar de kracht geeft om verder te gaan.

Van de 9 liedjes in het boekje wil ik er een speciaal aanhalen. Men beweert daarvan, dat het alleen maar in Ossendrecht gezongen wordt. Dat kan ik niet

geloven. Vermoedelijk komt het uit België en is het daar vertaald uit het Pools. Wel is het waar, dat dit lied kennelijk ook nu nog de gelovige mensen aanspreekt. Het dameskoor zingt het regelmatig en raakt dan veel gevoelige snaren. Nog net als in 1745 en vele jaren daarna, beantwoordt het in 1995 aan de gevoelens van heel wat kerkgangers.

*Lielevrouwke, ik kom niet om te bidden,
maar om een poos bij u te zijn.
Ik heb u niets te geven,
niets te vragen deze dag.
Ik bezit alleen de grote vreugde,
dat ik u bekijken mag.*

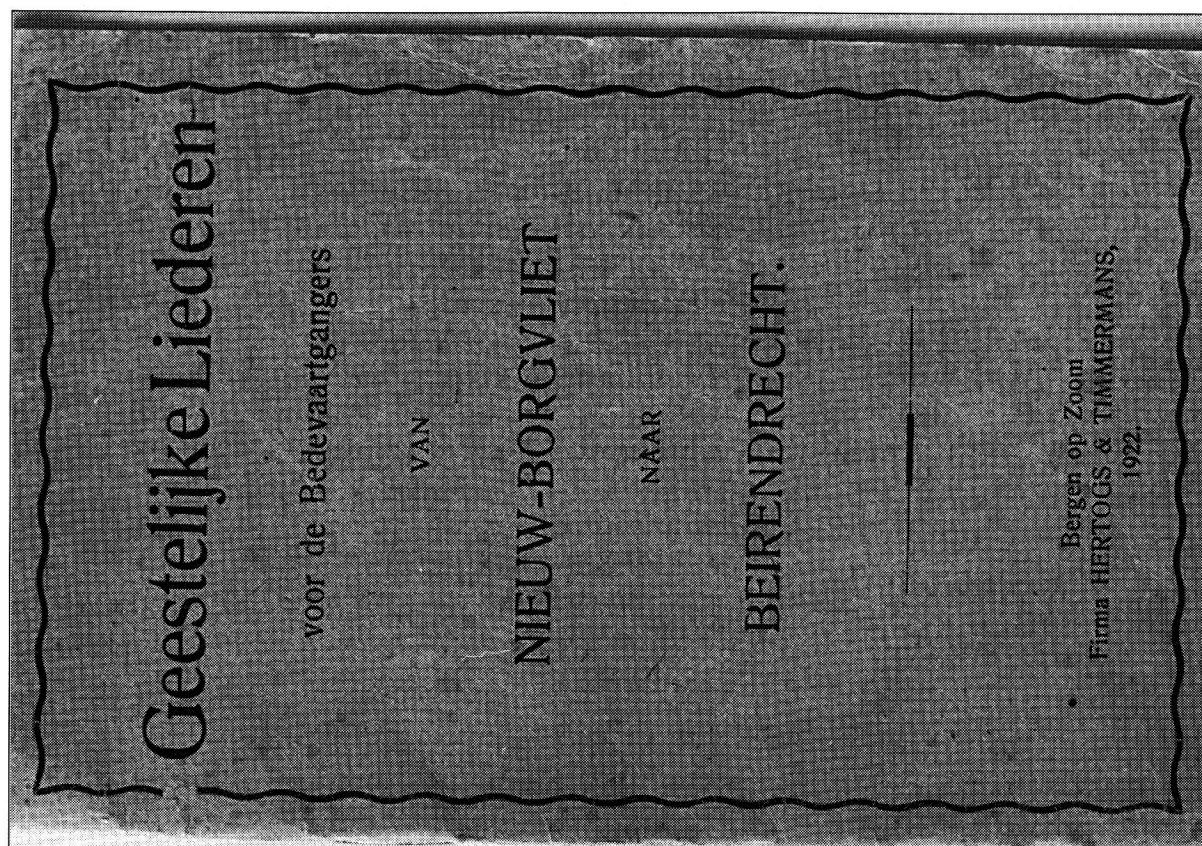
*Lielevrouwke, ik kom niet om te spreken,
maar om een poos bij u te zijn.
Ik heb u niets te zeggen,
niets te vragen deze dag.
Bewaar voor mij de grote vreugde,
dat ik u beminnen mag.*

En tenslotte nog een lied dat de geest van toen goed weergeeft:

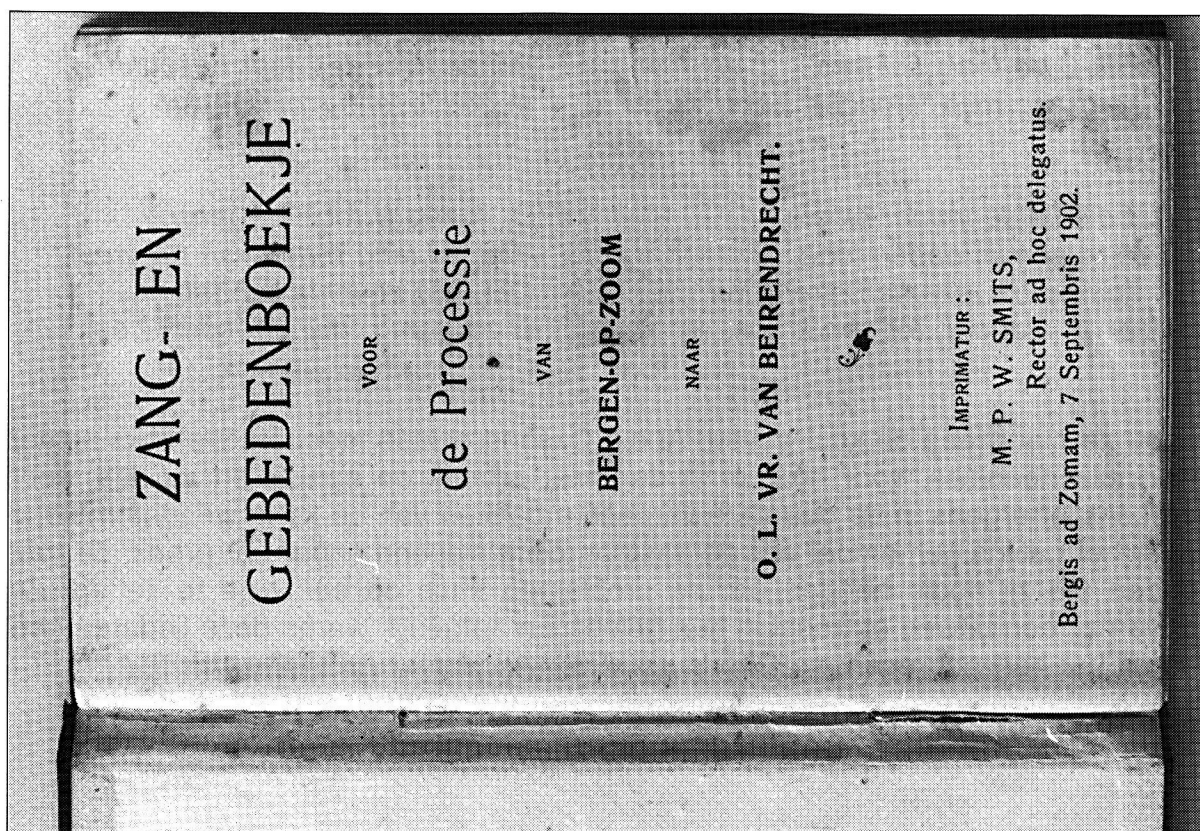
MOEDER 'K WIL U EVEN ZEGGEN

<p>1. <i>Moeder 'k wil U even zeggen,
Wat Gij lang reeds van mij weet:
Dat ik U zo innig lief heb,
U zo graag mijn "Moeder" heet.</i></p>	<p>2. <i>Zie, m'n liefde bloeit wijd open
Als de bloesem van Uw Mei,
Wil ze, Moeder, teer beschutten
In des levens stormgetij.</i></p>
<p>3. <i>Dat die liefde immer bloeie,
Zich in al mijn daden toon,
'k Zou ze blij tezamen streng'len
Voor U, Moeder, tot een kroon.</i></p>	<p>4. <i>O, ik zeg U toch zo gaarne
Wat Gij lang reeds van mij weet
Dat ik U zo innig lief heb,
U zo graag "mijn Moeder" heet.</i></p>

Ik zou ze niet graag de kost geven. Al die Ossendrechtse moeders die links achter in de luizenbankjes, voor niks, of in de linker zijbeuk op een rieten stoeltje, voor een cent, of ergens in de duurdere verpachte banken van de kerk, wegdommelend onder het Latijns gemompel van de pastoor, bijna slapend onder zijn preek, de rust vonden die zij nodig hadden om de problemen thuis op een rijtje te zetten. Zo vonden zij een uitweg of troost in hun geloof. En natuurlijk waren deze liederen hen dan uit het hart gegrepen.

Iedere parochie had zijn eigen zang- en gebedenboekje

PELGRIMEREN NAAR WOENS DreCHT

Die van de kerk van Hoogerheide moeten niet verwonderd zijn, dat zij in de vorige eeuw zoveel last hebben gehad van de "afscheidingsdrift" van die van Ossendrecht en Woensdrecht.

Fons Pijnen heeft die moeizame processen uit en ter na beschreven in zijn boek "300 Jaar Parochielevens te Hoogerheide, 1689 - 1989", een uitgave van heemkundekring Het Zuidkwartier, die het lezen en bestuderen waard is.

In Woensdrecht en Ossendrecht immers waren al parochies gevestigd geweest lang voordat Hoogerheide in 1689 deze streekfunctie kreeg. Door oorlogen en reformatie was daar een einde aan gekomen. In 1581 werden de kerkgebouwen geheel of gedeeltelijk geplunderd en verwoest. Wat er van overgebleven was werd enige jaren later ingepikt door de protestanten.

Bij veranderende omstandigheden, in 1794 onder de Fransen, begon Ossendrecht al meteen te ijveren om zijn kerkgebouw terug te krijgen en de parochie te herstellen. In 1834 hadden ze het allemaal rond. De parochie van de H. Gertrudis kon de oude draad weer oppakken.

Voor Woensdrecht duurde het iets langer. Daar stond ook geen bruikbaar kerkgebouw meer. Maar in 1885 hadden ook zij het voor elkaar. Hoogerheide had ondertussen al een eeuw "O.L.Vrouw Hemelvaart" als patrones overgenomen van Woensdrecht. De nieuwe parochie kreeg daarom een andere patroonheilige, de Heilige Jozef.

De oude parochie van de H. Dionysius te Putte had in 1868 op 't Hollands ook weer zijn kerk en pastorie gekregen. En zo was alles weer bij het oude in de Zuidwesthoek, behalve dan dat Hoogerheide er in de loop der jaren als nieuwe parochie was bij gekomen.

Woensdrecht al meteen een pelgrimsoord.

De vreugde in Woensdrecht over hun kerk en parochie wordt getemperd door het leed van vele families. De hele streek wordt geteisterd door een vreselijke keelziekte, de difterie. In Woensdrecht blijft bijna geen huisgezin gespaard. In korte tijd sterven 23 kinderen aan de ziekte. Om de kwaal te keren begint men de voorpraak van de Heilige Blasius in te roepen. Men doet de belofte hem op een bijzondere wijze te zullen blijven vereren. En dan gebeurt het wonder. Nog maar nauwelijks is men met de devotie begonnen of de ziekte houdt op.

"En", zo schrijft Antoon Groffen 10 jaar later, "ofschoon zij in den omtrek nog vele slachtoffers deed vallen, niet één stierf er sinds meer aan die kwaal in de parochie van Woensdrecht tot heden, Februari 1895."

Dezelfde schrijver vertelt ons, dat de devotie tot de H. Blasius zich meteen sterk uitbreidt. Al vanaf 1886 groeit het aantal pelgrims jaarlijks. En ze komen van heinde en ver. Hun aantal kan al spoedig op enkele duizenden geschat worden.

Zoals in alle zichzelf respecterende pelgrimsoorden, kan er ook in Woensdrecht

een volle aflaat verdiend worden. Deze gunst wordt aan de kerk van Woensdrecht verleend door paus Leo XIII op 7 november 1886. De aflaat kan verdiend worden door iedereen die, na te hebben gebiecht en gecommuniceerd, tussen 3 en 10 februari de kerk met een bezoek vereert.

Het beeld van de H. Blasius wordt vereerd met veel exvoto's en kaarsen. Altijd brandt er licht, het hele jaar door. De feestdag van de Heilige, 3 februari, wordt door Woensdrecht gevierd als ware het een grote kerkelijke feestdag.

De gunsten blijven niet uit.

Slechts drie voorbeelden van de vele bijzondere gunsten die op voorspraak van de H. Blasius te Woensdrecht verkregen werden.

Dit gebed moest bij keelpijn drie maal daags gebeden worden, en ter bescherming tegen de kwalen, eens per week.

Gebed tot de H. Blasius

O God, die op de machtige voorbede van de H. Blasius de genezing hebt geschonken aan zovelen, die met vertrouwen hun toevlucht tot Hem namen, wij smeken U door de voorspraak van de H. Martelaar ook ons van onze kwalen te willen verlossen, opdat wij, gezond naar ziel en lichaam, Uwen Heiligen Naam mogen loven en danken.

Door Jezus Christus onze Heer.

Amen.

Een oude dame te R. wordt in 1887 door een vreselijke kwaal, de kanker, aange-tast. Samen met haar dochter neemt zij haar toevlucht tot de H. Blasius. De open wonden verdrogen als het ware. Tot in 1895 is de kwaal nog niet teruggekeerd.

In de winter van 1887 is te N. een werkman met een van zijn benen in een ziedende ketel van de suikerfabriek te O. terecht gekomen. Geneeskundige hulp brengt geen uitkomst. Welke middelen men ook aanwendt, de kwaal verergert en de vrees dat zijn been moet worden afgezet is niet ongegrond.

Men begint een novene tot de H. Blasius en wast het been met ter ere van de Heilige Blasius gewijd water.

Daags na het beëindigen van de noveen zit de man genezen in de kerk van Woensdrecht om de Heilige te bedanken.

Een derde merkwaardige genezing wordt op 9 augustus 1889 beschreven door de Moeder Overste van een gesticht te B.:

"A. Bl. had aan het been eene breede, diepe, open wonde van zeer kwaadaardigen aard, die haar veel pijn veroorzaakte en het gebruik van het been belette. Ruim vier maanden lang waren allerlei geneesmiddelen, pappen, zalven, baden, compressen, enz. beproefd, doch vruchteloos. Veel had de lijderes gebeden en novenen ter eere van verschillende Heiligen gehouden; doch de genezing verkreeg zij niet.

De Heilige Blasius trok in zijn gloriëtijd massa's pelgrims naar Woensdrecht om daar zijn zegen te ontvangen en weer voor een paar jaar van keelpijn gespaard te blijven.

Ten laatste nam zij haar toevlucht tot den H. Blasius, zij dronk het gewijde water, wachte zich meermalen daags daarmee het been, hield een noveen ter eere van dien Heilige, terwijl een persoon in haar plaats het beeld van den Heiligen Blasius te Woensdrecht bezocht, eene kaars ontstak en met haar dringend bad om genezing en ... nu begonnen de geneesmiddelen te werken, - de wonde verbeterde zichtbaar, heelde op zeer korten tijd tot niet geringe verwondering van den geneesheer en het been sterkte dermate, dat zij kort na de noveen het vrije gebruik van het been terugkreeg - zij liep evenals te voren, hetgeen zij vanaf 11 januari tot 18 juni niet meer had kunnen doen."

Een Broederschap opgericht in 1893.

Bij zoveel belangstelling en gunsten kan de oprichting van een Broederschap niet uitblijven. Dat gebeurt dan ook op 22 februari 1893 onder de naam "H. Blasius, Bisschop en Martelaar, bijzondere Patroon tegen keelziekten, uitslag en andere kwalen". Het lidmaatschap kost jaarlijks 25 centen of in één keer betaald 5 gulden. Naast de volle aflaat, verleend door paus Leo XIII, verleent Mgr. P. Leijten, bisschop van Breda, een aflaat van 40 dagen, zo dikwijls als men de litanie van den H. Blasius bidt.

De Broederschap verspreidt maar liefst 18.600 exemplaren van deze Blasius-litanie binnen de twee jaar van haar bestaan. In diezelfde periode schrijft zij meer dan 1600 leden in.

De Blasius-zegen wordt nog steeds gegeven.

Tot in 1995 heeft Woensdrecht woord gehouden. Nog steeds wordt er de zegen van de H. Blasius gegeven. Twee gekruiste en gewijde waskaarsen worden links en rechts van de keel gelegd, terwijl de priester het zegeningsgebed uitspreekt: "Door bemiddeling van de H. Blasius, Bisschop en Martelaar, bevrijde u God van keelziekte en van elke andere kwaal. In de naam van de Vader, de Zoon en de H. Geest. Amen."

Vroeger gebeurde dat met brandende kaarsen, zoals voorgeschreven, maar om iedere brandschade te voorkomen heeft men dat afgeschaft.

Er zijn trouwens 3 zegeningen van de H. Blasius:

- die van de kaarsen, tegen keelziekte en andere kwalen
- die van zaden en granen, als veevoeder
- die van het water, tegen duivels en ziekten.

De feestelijkheden van de H. Blasius in Woensdrecht kunnen worden opgesierd met twee speciale liederen ter ere van de Heilige. Eén daarvan slaat speciaal op de verering te Woensdrecht. Een eigen melodie hebben ze niet, maar men gebruikt die van "Lieve Moeder van de Heer". Gemakkelijk, want dan kunnen alle pelgrims meezingen.

Het aantal pelgrims is na de Tweede Wereldoorlog sterk teruggelopen. De gelegenheidsmarkt, waarvan ieder zich de sinaasappelen herinnert, behoort tot de verleden tijd.

De legende van de H. Blasius, die leefde van ca 280-315, is in de eeuwen daarna steeds langer geworden en werd opgetekend door de zogenaamde Bollandisten. De meeste mensen herinneren zich echter alleen het visgraatje, in de keel van een kindje, dat door de Heilige verwijderd zou zijn, waardoor het leven van dat kindje gered werd. Niet onmogelijk, want Blasius was geneesheer voordat hij Bisschop van Sebaste werd.

Vanwege de klank van zijn naam wordt de H. Blasius in Vlaanderen ook wel vereerd als patroon van fanfares (blazers).

DE DOKTER STOND IN DE KERK

Een mens probeert zich te wapenen tegen alles wat zijn leven belaagt. Dat is niet gek. De hele natuur is gericht op overleven. Planten, dieren en mensen volgen diezelfde natuurlijke drang.

De mens zoekt daarom vanaf zijn bestaan naar wapenen tegen ziekten: de geneeskunde. We mogen de oudste vormen van genezen niet vergelijken met het hoogontwikkelde wetenschappelijke systeem dat wij vandaag kennen. Wij proberen de natuurlijke oorzaken van ziekten te vinden. Kennen wij de oorzaak, dan zoeken we de middelen om deze weg te nemen. Veel ziekten, die vroeger dodelijk waren, kregen we zo onder controle. Maar er zijn gevallen, waarbij ook wij, opgegeven door de geneesheren, de genezing toch nog elders hopen te vinden. Onze moderne maatschappij kent veel alternatieve methoden. Voor gelovige mensen geldt dan ook nog altijd het gebed.

In de oudheid worden ziekten gezien als tekenen van de boosheid van goden of voorouders. Ook de vijanden van mensen en goden, de demonen, kunnen onheil en ziekten veroorzaken. Met tempels, heilige plaatsen, offers en priesters moet de toorn van de goden worden afgewend. Met bezweringen gaat men de demonen te lijf. In het oude Griekenland kent men zelfs bedevaarten naar de tempel van Asklepios in Epidauros. Asklepios wordt afgebeeld met een staf, waaromheen een slang kronkelt. De slang is immers het symbool van de zich steeds verjongende levenskracht. Onze huidige doktoren hebben daar "de Aesculaap" aan overgehouden.

Ondertussen is er in die tijd ook een drang naar het vinden van natuurlijke geneesmethoden. Al 400 jaar vóór de komst van Christus, slaat Hippokrates deze weg in. Hij wordt daarom wel "de vader van de geneeskunde" genoemd. De zogenaamde "eed van Hippokrates" geldt 24 eeuwen later nog als een erecode voor geneesheren: werken uit naastenliefde en met een groot verantwoordelijkheidsgevoel voor de mensheid.

Voor Hippokrates en zijn volgelingen is ziekte de verstoring van de onderlinge harmonie tussen de 4 lichaamsvochten (bloed, slijm, gele gal en zwarte gal). Zeer belangrijke lichamelijke eigenschappen, als warmte, koude, vochtigheid en droogte, worden daardoor beïnvloed. Het is daarom zaak het verstoorde evenwicht te herstellen om genezing te verkrijgen.

Ook de Romeinen, die hun Rijk tot bij ons uitbreiden, zoeken op deze manier genezing. Hun grote man is Galenus. Met hem zitten we al 200 jaar ná de geboorte van Christus.

Tot in de 18de eeuw wordt, in navolging van de Romeinen, ook in ons eigen West-Europa deze theorie gevolgd.

Na de val van het Romeinse Rijk stopt bij ons de ontwikkeling van de geneeskunde als wetenschap. Brave monniken ontfermen zich over de zieken. Met gebruik van oude geschriften leggen zij zich toe op de verpleging van zieken en het bereiden van medicijnen. Maar de problemen groeien hen boven het hoofd.

De kruisvaarders trekken naar Jeruzalem, maar keren terug met ongekende ziekten. De handel neemt toe. Met de handelaren komen opnieuw allerlei ziekteverwekkers in onze streken. De mensen gaan in steden wonen. De hygiëne is slecht, ongedierte krijgt zijn kans, het drinkwater deugt niet. Natuurrampen en vreemde legers vernietigen of plunderen en stelen de voedselprodukten op het platteland. Mensen lijden honger, hebben geen weerstand. Geslachtsziekten, typhus, cholera, pest en andere epidemieën slaan toe en eisen vele slachtoffers. Ook het vee blijkt niet immuun en wat families met hard werken hebben opgebouwd, kan zo maar ineens ten prooi vallen aan gevreesde veeziekten.

Dit is natuurlijk niet de dagelijkse gang van zaken. Dergelijke rampzalige gebeurtenissen worden echter wel van vader op zoon doorverteld. En in ieders leven gebeurt wel eens iets, waartegen hij zich met menselijke middelen niet kan verweren. Het overkomt je. Ook de moeders hebben hun dochters op dat punt heel wat te vertellen.

En waar menselijke middelen machteloos staan, zoekt men ook nu weer uitkomst bij al wat heilig is en ver boven de mensen heet te staan. En dat helpt, want daar zijn verhalen van. Men kent ze van mondelinge overlevering, of van de priesters en monniken, die deze verhalen kunnen lezen in oude geschriften. Oude geschriften, die al evenzeer ontstaan zijn op grond van mondelinge overlevering. De meeste verhalen gaan terug tot enkele eeuwen na Christus. Lang geleden dus en niet meer te controleren op waarheid of verzinsel.

En zo beschikt het gelovige volk over een heel legertje mannelijke en vrouwelijke doktoren en wonderdoeners, die altijd wel in een of andere kerk in de buurt te bezoeken zijn en daar dan spreekuur houden voor hen, die zich geen raad meer weten, of voor anderen, die gewoon willen voorkomen, dat ze in de ellende zullen geraken.

Gelukkig, ook in de Zuidwesthoek heeft het aan deze helpers in nood niet ontbroken. We willen er nu wel eens om lachen. Dat is niet terecht. Zij zijn voor onze voorouders, tot ver in de 20ste eeuw, een laatste toevlucht, hulp en troost geweest. Wij weten en hebben anno 1995 veel meer dan zij. Dat is ons geluk. Toch is het misschien goed te weten naar wie zij, waar en waarom gingen. Je weet maar nooit waar het goed voor kan zijn!

Overigens, de medische wetenschap is zich wel blijven ontwikkelen. Ook toen wij er hier in West-Europa niet zoveel meer aan deden. De Arabieren, waartegen wij om de een of andere reden altijd al iets schijnen te hebben, hebben er tussen de 8ste en de 14de eeuw flink aan getrokken. Zij borduurden verder op wat de Grieken gevonden hadden. Zo kwamen zij onder andere al tot oogheelkunde en eerste vormen van ziekenhuizen en medische opleidingen.

In Europa wordt de draad weer opgepakt tijdens de Renaissance.

Maar terwijl de geleerden uitzoeken waar alle losse onderdelen van het menselijk lichaam zitten, waarvoor ze dienen, en al doende ook de bloedsomloop ontdekken, gaat het gewone volk nog naar het spreekuur in de kerk. En dat willen ook wij nu doen.

Heilige Gertrudis (* ca 626 † ca 659).

Zandvliet, Ossendrecht, Bergen op Zoom, Heerle e.a.

Zij is een rasechte Brabantse heilige, die al heel lang op verschillende plaatsen in onze streek vereerd wordt. Zo is zij al in de middeleeuwen de patrones van de

parochiekerken in Zandvliet, Ossendrecht en Bergen op Zoom. Ook in Ekeren in de St. Lambertuskerk wordt in de 17de en 18de eeuw een beeld van haar vereerd. In Zandvliet en Bergen op Zoom is sprake van een Gertrudisbron of putje. Bij haar sterfbed en graf gebeurden vele wonderen. Zo zou er een verdronken jongeling in haar sterfbed weer tot leven gekomen zijn.

*De heilige Gertrudis van Nivelles, sinds eeuwen patrones van de parochies
Ossendrecht en Zandvliet*

Een oud processievaantje (17de eeuw) zegt:

*"Comt menschen altesaem beladen met verdriet,
besoect de werde maecht Sint Geertruyt tot Santvliet."*

Haar feestdag valt op 17 maart en zij wordt aangeropen als:
Beschermvrouwe voor reizigers, tegen gevaren op zee, tegen koorts en ziekten, tot
afweer van ratten en muizen en voor goed weer. In Prinsenbeek konden destijds

de boeren terecht voor "muizenzand". Met dat door de zegen van St. Gertrudis gewijd zand konden de muizen uit het stro verjaagd worden.

Voor schoon of "klaar" weer kon overigens ook een beroep gedaan worden op de Heilige Clara. Haar feest werd gevierd op 12 augustus. Als je verhoord wilde worden, kon je haar het best een worst (voor de arme Clarissen of voor de armen) beloven.

Heilige Siardus († 1230).
Huijbergen.

Deze heilige abt kwam tot ons van Friesland via Tongerlo en Huijbergen. In Friesland gebeurden er al direct na zijn overlijden veel mirakelen bij zijn graf. In 1566 worden bij de beeldenstorm klooster en kerk van Mariëngaarde verwoest. De overblijfselen van de H. Siardus worden later opgegraven en gedeeltelijk, in 1617, naar Tongerlo overgebracht. De prior van Huijbergen, Adolphus Beijaarts, heeft in 1626 tevergeefs een duivelsbezweering uitgesproken over Adriana Joris en Petrus Patijns van Capelle. Omstreeks Lichtmis reist Adolphus met een andere bezetene naar de resten van de H. Siardus in Tongerlo. En zie, door aanraking van de relikwieën worden de duivels verdreven. Als dit half maart 1626 nog een keer gebeurt, brengt de prior de doek, waarmee de relikwieën vastgehouden werden, mee naar Huijbergen. Ook in Huijbergen worden dan talrijke gunsten verleend. Het volk stroomt toe en blijft dat doen tot in onze 20ste eeuw.

Uit dankbaarheid voor verkregen gunsten worden in de 17de eeuw kinderen naar deze heilige Siardus (Sjorrus, Sjarrus) gedoopt.

De dominees, waar deze knapen later ondertrouw moeten gaan doen, weten niet wat ze horen en maken van deze naam in hun boeken o.a.: Charles en Sjavels.

Feestdag van de Heilige Siardus wordt gevierd op 13, 14 of 17 november.

Heilige Quirinus († 130).
Halsteren en Loenhout.

Deze heilige beschikt over een kapel en putje in Halsteren. Maar ook in het Belgische Loenhout valt hij te bezoeken en heeft hij dezelfde faciliteiten. De kerk van Loenhout heeft zelfs een prachtig retabel dat gemaakt werd in 1545 door Jan van Velthoven uit Breda.

Zijn feestdag wordt gevierd op 30 maart. Hij is gespecialiseerd in huidziekten, maar zijn hulp wordt ook ingeroepen voor oogziekten en waar wij tegenwoordig een leesbril aanschaffen, ging men vroeger met een flesje naar Halsteren om het te vullen met water uit het putje van de Heilige Quirinus.

Heilige Apollonia († ca 249).
Ossendrecht.

In Ossendrecht stond haar beeld en beschikte men ook over haar relikwieën welke, na het bijwonen van de H. Mis, konden worden vereerd. Terwijl de pastoor heen en weer liep langs de communiebank en de gelovigen de relikwie liet kussen, volgde braaf een misdienaartje met zilveren offerschaal.

De feestdag van de Heilige Apollonia viel op 9 februari en in de tijd, dat kiezen en tanden nog op de meest gruwelijke en pijnlijke manieren door kwakzalvers op de kermis werden getrokken, kon je maar beter deze heilige aanroepen om van tandpijn verschoond te blijven. Zij dankte haar deskundigheid aan de manier waarop zij werd gemarteld. Al haar tanden werden op niet bepaald zachtzinnige manier verwijderd.

De Heilige Apollonia, beschermheilige tegen tandpijn, heeft nog steeds een plaats in de kerk van Ossendrecht

Heilige Catharina († 307).
Stabroek.

Het gaat hier om de Heilige Catharina van Alexandrië. De ridders van de kruistochten brachten haar verering mee naar Europa. Voor de Zuidwesthoek is zij te bereiken in de kerk van Stabroek.

Catharina was een zeer wijze en ontwikkelde vrouw. De legende zegt, dat zij in discussie met 50 wijsgeren hen allen wist te bekeren. Deze werden vervolgens

prompt op bevel van keizer Maxentius dood gemarteld. Catharina zelf werd gemarteld op een wiel met scherpe punten.

De feestdag van Sinte Catharina valt op 25 november en wordt jaarlijks in Stabroek plechtig met octaaf gevierd. De mensen kunnen daar dan terecht voor, zoals het prentje stelt:

" het Sint Catharina-wiel, 't zeer, zweren, allerlei brand, voor de vruchten der aarde, en vooral voor het uitsterven der kalveren."

Het Catharina-wiel is een huidziekte, ontstekingen met ronde rode vlekken (ringworm). De benaming valt uiteraard terug op het wiel dat bij haar als marteltuig gebruikt werd. De andere specialiteiten, die haar op het prentje worden toegeschreven, zijn waarschijnlijk bedoeld om "een grooten toeloop van volk" te bekomen.

Heilige Cornelis († 253).

Hoogerheide.

De parochie van Hoogerheide beschikte over het beeld van de Heilige Cornelis, paus en martelaar. Hij was de zoon van een Romeins burger, werd priester en moedigde de jonge christenen aan om niet terug te schrikken voor de marteldood. Van 251 tot 253 was hij paus. Door keizer Gallus verbannen naar Civitavecchia, wachtte ook hemzelf daar de marteldood.

Zijn feestdag is 16 september. Zijn deskundigheid ligt op verschillende terreinen. Dat komt vanwege zijn naam. Om te beginnen lijkt Cornelis wel wat op "cornu" hetgeen in het Latijn zoveel betekent als "gehoornde". Vandaar dat hij de schutspatroon voor het hoornvee werd. Zo iemand kon men in deze streken wel gebruiken! Dan was er nog een gevreesde kinderziekte met een moeilijke naam: de stuipen. De geleerden noemden dat namelijk "convulsies". Het volk zag daarbij wel enig verband met de Heilige "Cornilles" en dus werd hij ook beschouwd als de heilige die kinderstuipen kon voorkomen. De stap van stuipen naar vallende- of andere zenuwziekten is dan niet zo groot. Jicht leidde al eveneens tot vergelijkbare verkrampte houdingen. Trouwens ook in het bestrijden van de kinkhoest was Cornelis bekwaam. En zo beschikte het gelovige volk van onze streek over een zeer kundig en veelzijdig specialist in Hoogerheide. Hij werd daarom door velen bezocht. En de pastoor vond dat, om meerdere redenen, prima.

Overigens, tegen vallende ziekte, werd ook wel de hulp van de Heilige Valentinus, feestdag 14 februari, ingeroepen. Zijn heilig putje lag echter helemaal in Westershove.

Heilige Antonius († 356).

Borgvliet.

Met Antonius moet je oppassen, want er zijn meer heiligen van die naam. Hier gaat het om de "Heilige Antonius met het varken", een Egyptische kluisenaar en asceet, stichter van het monnikenwezen en dus abt. Het waren weer de kruisvaarders die

de verering van deze heilige mee naar Europa brachten. Onze voorouders konden hem vinden in de kerk van Borgvliet, tegenwoordig gemeente Bergen op Zoom.

Alweer een heilige van de koude tijd, want zijn feestdag wordt gevierd op 17 januari. In algemene zin was hij de patroon tegen besmettelijke ziekten. In Borgvliet heette het "bijzondere patroon om de mensen, het vee en de vruchten der aarde van het kwaadvuur (St. Antoniusvuur) te bevrijden". In Borgvliet stond niet alleen zijn beeld, hij was er zelfs de patroon van de parochiekerk. Het varken, waarmee de heilige wel wordt afgebeeld, slaat terug op de vele bekoringen die in de woestijn als gedochten om hem heen liepen. Het is mij niet bekend of ze in Borgvliet, zoals elders wel gebeurde, varkenskoppen offerden en broodjes zegend tegen veeziekten.

Een heel andere Antonius is die van Padua. Hij leefde eeuwen later in de middeleeuwen. Zijn redenaarskunst was zo groot dat zelfs de vissen met open mond naar hem luisterden. Aldus de legende. Zijn hulp werd door de mensen vrij algemeen ingeroepen voor het terugvinden van verloren voorwerpen.

De hiervoor gebruikte schietgebedjes werden vaak wel erg relativerende rijmpjes:

heel braaf:

*"Heilige Antonius beste vrind,
zorg dat ik "dat of dat" weer vind!"*

of, heel wat minder braaf:

*"Heilige Antonius sta nie te klote
geef me "da" weer in m'n pote!"*

of, als het te lang duurde:

*"Heilige Antonius potverdomme,
gaat 't er nog van komme?"*

of, niet al te beleefd:

*"Heilige Antonius goeie sul,
waar laat ik nou m'n spul?"*

Hoe dan ook, zeggen ze, hij hielp altijd!

Heilige Donatus (ca 350).
Nispen.

Iemand in Ossendrecht bewaart nog steeds zijn beeldje, dat zij zo'n zestig jaar geleden van haar moeder kreeg, omdat ze zo verschrikkelijk bang was voor donder en bliksem. Zijn feestdag is volgens de kerkelijke kalender op 7 augustus te vieren. Wilde men het beeld van deze bisschop en martelaar in een kerk bezoeken, dan moest men naar Nispen. Daar kon men zelfs dagelijks de relikwieën vereren om

gespaard te blijven van bliksem, donder- en hagel­slag. De Heilige Donatus wordt dan ook afgebeeld als een echte bliksemaf­leider: met zijn ene arm uitgestrekt omhoog en een vinger wijzend naar de hemel en zijn andere arm omlaag, wijzend naar de aarde. Het hoeft geen uitleg, dat hij zijn specialiteit dankt aan zijn naam, die de klank heeft van "donder". Omdat blikseminslag doorgaans brand veroorzaakt, kan hij ook worden ingeschakeld om brand te voorkomen. In 's-Hertogenbosch, waar hij al sinds de 15de eeuw vereerd wordt, is nu nog de zetel van een verzekeringsmaatschappij genaamd "Donatus". Mogelijk eens begonnen als verzekering voor pastoors, paters en nonnen met kerken en kloosters die tegen brand verzekerd moesten worden.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Donatus patroon tegen alle gevaar vanuit de lucht.

De concurrentie dient overigens ook vermeld te worden. Dat was de Heilige Agatha, die met haar sluier de uitbarsting van een vulkaan in bedwang hield. Naast patrones van de klokkengieters is zij daarom ook een schuts voor brandgevaar. Haar feestdag valt op 5 februari.

Heilige Rita (ca 1381-1457).
Kontich.

Zij is een heilige van veel latere datum dan de anderen en krijgt wel de bijvoeging "van Cascia". Het verhaal gaat dat zij uitgehuwelijkt werd aan een zeer barbaars man. Deze kerel werd vermoord. De H.Rita heeft toen gebeden dat haar zoontjes zouden sterven, zodat zij later geen bloedwraak zouden moeten nemen op de moordenaars van hun vader.

Haar titel als heilige werd: patrones voor hopeloze en onmogelijke zaken. Haar feestdag is 22 mei. Men kon haar als zodanig in het Belgische Kontich vereren. Maar haar beeld staat ook in de kapel van Berendrecht. Tot de hopeloze en onmogelijke zaken behoorden ook de meisjes en vrouwen, die niet wisten van wie ze in verwachting waren geraakt. De Heilige Rita moest dan uitkomst bieden.

De naam Rita is natuurlijk een verkorting van Margarita. En Heilige Margarita's waren er meer in Gods kerk. Zo was er die van Antiochië. Zij stierf de marteldood omstreeks 307 en haar feestdag valt op 20 juli. Zij is schutsvrouw voor alle baren­de vrouwen, het tegenovergestelde van de Heilige Rita dus.

Tenslotte is er nog de Sint Margriet, koningin en weduwe, van 10 juni. Op haar feestdag wordt, in veel weerspreuken, een omslag van het weer verwacht.

Heilige Hubertus († ca 727).
In verschillende parochies.

Deze brave bisschop van Tongeren en Maastricht, ook wel de apostel van de Ardennen genoemd, viert zijn feestdag op 3 november. Volgens de legende kwam hij oog in oog te staan met een hert dat een kruis in zijn gewei voerde. Dat kwam omdat hij zich heftig verzet had tegen de gruwelijke praktijken, die de jagers van die tijd er op na hielden. De jagersverhalen en het daarmee verbonden jagerslatijn konden na zijn dood niet uitblijven. Zo werd hij de patroon van de jagers en schut tegen honds­dolheid. Met al die vossen en wolven in de streek had men aan dit

laatste grote behoefte.

Op 3 november, daags na allerzielen, trok daarom iedereen in alle vroegte naar de kerk (want er moest gewerkt worden) om zijn brood te laten zegenen als middel tegen hondsdoelheid. Later deden de bakkers dat en bestelde men bij hen de bekende "huibkes", krentenbollen, die zij in de kerk hadden laten zegenen. Zo'n bakker mocht zich natuurlijk niet verslapen. Overkwam hem dat toch, dan hadden zijn klanten geen "huibkes". Een strenge pastoor zegende geen tweede keer. In Ossendrecht heeft zo'n voorval een bakker voor goed de kerk uitgejaagd.

Heilige Laurentius († ca 258).

Oud-Gastel.

Laurentius was diaken van de kerk in Rome. Onder keizer Valerianus werd hij gevangen genomen. Een diaken was de schatbewaarder van de kerk en moest daarmee de armen helpen. Zo eiste de keizer van hem alle schatten van de kerk. Laurentius wees naar de omstanders en zei: "De armen, dat zijn de ware schatten van de kerk". Keizer Valerianus liet hem letterlijk roosteren boven gloeiende kolen.

De feestdag van Laurentius valt op 10 augustus. In Oud-Gastel weten ze dat maar al te goed. Daarna is het immers bij hen kermis. En omdat het op hun kermis bijna altijd regent noemen ze hem erg onvriendelijk "Lauwke de zijker". Serieuze gelovigen benaderden hem sinds eeuwen voor de genezing van brandwonden en bij brandgevaar. Vallende sterren, die er op 10 augustus altijd wel zijn, noemt men, heel toepasselijk bij deze martelaar door het vuur, "sint-laurenstranen".

Sint Job.

St. Job in 't Goor.

Wie kent niet de arme man Job? Het verhaal van deze Godsgetrouwe man op de mesthoop stamt uit de boeken van het Oud-Testament. Hij had steeds maar tegenslag en zijn Hebreeuwse naam betekent dan ook in gewoon Nederlands niets anders dan "de vervolgte" of "de achtervolgte".

In 't Goor in België hebben ze voor deze uiterlijk zo wansmakelijke heilige een plaatsje ingeruimd. Dat plaatsje heet sindsdien Sint Job in 't Goor. Op de zondag na 10 mei, zijn feestdag, kan iedereen die gespaard wil blijven van etters, builen, zweren en gezwollen of nog erger, die daarvan verlost wil worden, terecht bij de Heilige Man Job. En zo doet men al, te voet of per fiets, sinds pest- en pokken-epidemieën onze streek teisterden.

Heilige Bernardus (1091-1153).

Ulicoten.

Deze nog jonge monnik, stichter en abt van het Cisterciënser klooster in Clairvaux (1115) werd zelfs tijdens zijn leven door vriend en vijand gezien als een heilige en welsprekende wonderdoener. Hij predikte ook de kruistochten in Europa en

overtuigde velen om voor het goede doel als soldaat naar het Heilig Land te trekken.

In zijn krakkemikkerige lichaam, gezwollen door jicht en gekweld door allerlei andere kwalen, leefde een geest die niet van deze aarde was. Reeds tijdens zijn leven deed hij wonderen en genas lammen en kreupelen.

In Ulicoten had men reeds lang een miraculeus beeld van deze heilige. Men kon er om zijn voorspraak bidden bij jicht en reumatiek. Trouwens ook veeziekten konden op zijn voorspraak genezen worden. Zakjes gezegend meel, in Ulicoten te koop, hielden de boeren in voorraad om ze bij nood door het veevoer te kunnen mengen. De feestdag van de Heilige Bernardus, 20 augustus, viel in het octaaf van Maria ten Hemelopneming. Vele bedevaarten naar Maria deden op de terugtocht meteen ook Ulicoten aan. Dat soort combinaties werden wel meer gemaakt om de dag goed gevuld te hebben. Ook was er, sinds 8 januari 1903, een speciale "Broederschap van de H. Bernardus". Een processie naar Ulicoten ging er vanuit Bergen op Zoom. Huijbergen nam het later over.

Heilige Blasius, Dionysius en andere Noodhelpers.

Woensdrecht, Putte, Stabroek.

De Heilige Blasius, patroon tegen keelziekten in Woensdrecht, komt elders in deze Tijding aan bod. Hij maakt echter deel uit van een 14-tal zogenaamde Noodhelpers. Deze 14 Heilige mannen en vrouwen zouden gezamenlijk verschenen zijn in Oberfranken in het Duitse Beieren. In Duitsland genieten zij daarom een bijzondere naam en faam. Maar ook hier bij ons zijn zij voor allerlei noden inzetbaar. Het zijn, twee aan twee:

Heilige Georgius (23 april) en Eustachius (20 september),
Heilige Vitus (15 juni) en Christophorus (25 maart),
Heilige Aegidius (1 september) en Cyriacus (8 augustus),
Heilige Erasmus of St. Elmus (2 juni) en Blasius (3 februari),
Heilige Pantaleon (27 juli) en Achatius (22 juni),
Heilige Dionysius (9 oktober) en Margareta (20 juli),
Heilige Catharina (25 november) en Barbara (4 december).

Er zijn er nog veel meer. De IJsheiligen bijvoorbeeld van 12, 13 en 14 mei (resp. Pancratius, Servatius en Bonifatius). En ook nu nog in 1995 worden in Wouwse Plantage op 10 september de broodjes van Nicolaas van Tolentijn gewijd (tegen veeziekten).

Ook Rochus is in onze streken geen onbekende naam. De Heilige Rochus (17 augustus) was een pestheilige, maar bestreed ook andere besmettelijke ziekten bij mensen en dieren.

HET SCAPULIER

Naast de rozenkrans, door bijna iedere mannelijke en vrouwelijke gelovige in respectievelijk broekzak of handtasje bij zich gedragen, was ook het scapulier niet weg te denken uit het leven van een gelovig katholiek. In vele parochies was het gebruik, dat de baby bij de kerkgang van de moeder het scapulier kreeg opgelegd. Was het dan niet gebeurd dan was de eerste H. Communie een mooie gelegenheid. Zelf herinner ik me nog, dat pastoor Vermunt, tijdens de voorbereiding op de eerste H. Communie bij de Zusters, bij enkele kinderen het scapulier op kwam leggen. Dat moet dan in 1939 geweest zijn.

Vanwaar dit gebruik?

Een scapulier is in oorsprong niet meer dan een kledingstuk. Aanvankelijk was het een soort schort die door de monniken gedragen werd als ze op het veld werkten. Later ging het tot hun normale kleding behoren en werd gedragen over hun habijt in de vorm van een schouderkleed, dat voor en achter langs het lichaam hing tot bijna aan de grond.

Het verhaal gaat, dat Maria in het jaar 1251 verscheen aan de Generale Overste van de Orde der Carmelieten (de Heilige Simon Stock) en hem zo'n scapulier overhandigde voor de leden van zijn orde met de volgende veelbelovende woorden: "Ontvang, mijn dierbare zoon, dit scapulier Uwer Orde als livrei mijner broederschap. Het is het bewijs van het voorrecht dat ik voor u en voor al de kinderen van de Carmel verworven heb: wie in dit kleed sterft, zal van het eeuwig vuur bevrijd blijven. Het is een teken van zaligheid, een behoedmiddel in gevaren, een onderpand van vrede en eeuwig verbond."

Ongeveer 70 jaar later verscheen Maria opnieuw. Nu aan kardinaal Jacobus van Osa, die kort daarna paus Johannes XXII zou worden. Volgens eigen zeggen beloofde Maria aan hem, dat zij hen, die bekleed met het scapulier van de Carmel sterven, op zaterdag na hun dood uit het vagevuur zal verlossen.

Omdat verschillende pausen deze aantrekkelijke voorrechten verdedigd, verkondigd en bevorderd hebben, was er voor de gelovigen geen twijfel mogelijk en wilde iedereen wel van die privileges genieten.

Nu kon men maar moeilijk met het lange scapulier van de monniken gaan lopen. Daarom werd het verkleind tot twee lapjes van enkele vierkante centimeters, die verbonden door twee koordjes, over de schouder op borst en rug gedragen werden. Zo toonde men zijn verbondenheid als leek met de Orde van de Carmelieten en genoot men dezelfde privileges.

Maar ook andere Orden droegen scapulieren. Verschillende pausen verbonden weer allerlei aflaten aan het dragen van die scapulieren. Aan kleur en soort stof kon je zien bij welke orde zo'n scapulier behoorde. Ook het aantal lapjes telde. De oorspronkelijke betekenis, jezelf onder de bescherming van de Moeder Gods stellen, ging daarbij wel enigszins verloren.

Erg hygiënisch was het niet. Dag en nacht hingen die lapjes op de bezwete lijven van de vrome dragers. Daarom bepaalde paus Pius X in 1910, dat het scapulier in de vorm van lapjes vervangen kon worden door een zogenaamde scapulier-medaille. Een echte scapulier-medaille voert aan de ene kant de afbeelding van O.L. Vrouw en aan de andere kant die van het H. Hart van Jezus. Het is sindsdien zelfs mogelijk verschillende soorten scapulieren door één medaille te vervangen. Het meest oorspronkelijke scapulier, ook in medaille-vorm, blijft dat van O.L. Vrouw van de Carmel.

Ofschoon in onze streken vooral gebruik gemaakt werd van de medaille, is ook het stoffen scapulier blijven bestaan. De medaille werd met een sluitspeld op het hemd gedragen en wel vanaf het moment dat men in de wieg gelegd werd. Later verhuisde de medaille vaak naar de portemonnaie. Bij veel mannen zit ie daar nu nog in!

Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog brachten de geallieerden het gebruik mee om een kleine, blauwe medaille aan het polshorloge te hangen. Overigens waren dat lang niet altijd scapulier-medailles, maar medailles afkomstig uit bedevaartsoorden zoals Lourdes en La Salette. De paters van La Salette waren in Canada namelijk geen onbekenden in die tijd.

Het scapulier van de H. Maagd Maria van de berg Carmel had een bruine of zwarte kleur. De twee lapjes waren verbonden door eveneens bruine bandjes. Op het ene lapje een afbeelding van O.L.V. van de berg Carmel, op het andere de verschijning van Maria met kind en scapulier aan de H. Simon Stock.

Maar, zoals gezegd, er waren meerdere soorten scapulieren en soms werden die in een scapulier gecombineerd. Dan had men een heel "boekje" van lapjes (vier of vijf) van verschillende kleur, verbonden door witte of rode bandjes.

De meest bekende waren:

Scapulier van de H. Drievuldigheid (wit met rood/blauw kruis);

Scapulier van de Onbevleete Maagd (blauw);

Scapulier van de zeven smarten van Maria (zwart);

Scapulier van de lijdende Christus en de Heilige Harten van Jezus en Maria (rood met Christus aan het kruis en twee harten).

In de 19de eeuw werden er nog enkele aan toegevoegd, zodat het heel goed mogelijk is dat u nog andere kleuren, afbeeldingen en combinaties tegenkomt.

Noot: op voorgaande pagina ziet u enkele afbeeldingen met scapulier.

DE GANG NAAR "SAINTE MARIE" IN HUIJBERGEN

In de beginjaren van de negentiende eeuw verandert er veel.

De aanvankelijk verwelkomde maar nu gehate Fransen vertrekken uit de Nederlanden.

De Zuidelijke Nederlanden, danig gepest en dwarsgezeten door die van het Noorden, scheiden zich af en vormen het koninkrijk België. In onze streek loopt de grens ten zuiden van Ossendrecht, dwars door Putte en vandaar naar Huijbergen. Vanuit het Belgische Bornhem vecht de laatste Huijbergse Wilhelmië, de jonge pater Guilliëlmus van den Bergh, voor het voortbestaan van zijn klooster. Maar ook de tijd der Wilhelmiëten blijkt voorbij. Vijfhonderd jaar lang hebben zij veel betekend voor de Zuidwesthoek. Geplaatst "in the middle of nowhere", halverwege de 13de eeuw, hebben zij de streek ontgonnen en bewoonbaar gemaakt. Zo goed en zo kwaad als dat ging, - vooral sinds de Tachtigjarige Oorlog viel dat niet mee - , hebben zij er de katholieken bediend. Op 11 november 1847 worden zij bedankt. Mgr. Antoon van Dijk, coadjutor van Mgr. van Hooydonk van Breda, komt naar Huijbergen en neemt namens zijn bisschop bezit van het klooster en de goederen die daar bijhoren.

De brave pater Guilliëlmus, met suspensie bedreigd, legt er zich uiteindelijk bij neer. Hij trekt voor goed in bij de Cisterciënsers van Bornhem, waar hij op 3 augustus 1879 als laatste Wilhelmië zal overlijden.

Mgr. van Hooydonk heeft zijn plannen voor Huijbergen al klaar. Eigenlijk wil hij er graag de paters Redemptoristen hebben. Als dat echter niet lukt, sticht hij op 10 mei 1849 een weeshuis in het oude klooster. Dat blijkt de spijker op zijn kop, want binnen de kortste keren zitten er 30 weeskinderen. Tot 1852 worden deze kinderen verzorgd door enkele broeders van Oudenbosch. In dat jaar beschikt de bisschop over drie aspirant-broeders voor zijn nieuw op te richten congregatie in Huijbergen. Zij nemen de taak over. Rector van het weeshuis wordt de Zeereerwaarde Heer Adriaan Nelen, zelf geboortig van Huijbergen.

Een school voor "jongelingen van nette familie".

Op de kwaliteit van het onderwijs in het pas opgerichte bisdom Breda is nogal het een en het ander aan te merken. Van katholieke scholen is nog geen sprake. Godsdienstonderricht gebeurt op partikulier initiatief. Zo is er in Ossendrecht op de Berghoeve een school voor meisjes, waar drie zusters van Oudenbosch de scepter zwaaien. De jongens, die een schoolje hebben in het dorp, gaan op bepaalde dagen om godsdienstles naar de Berghoeve. De kinderen, meestal van hardwerkende ouders die het niet breed hebben, worden er naartoe gelokt met een kleine financiële of materiële beloning.

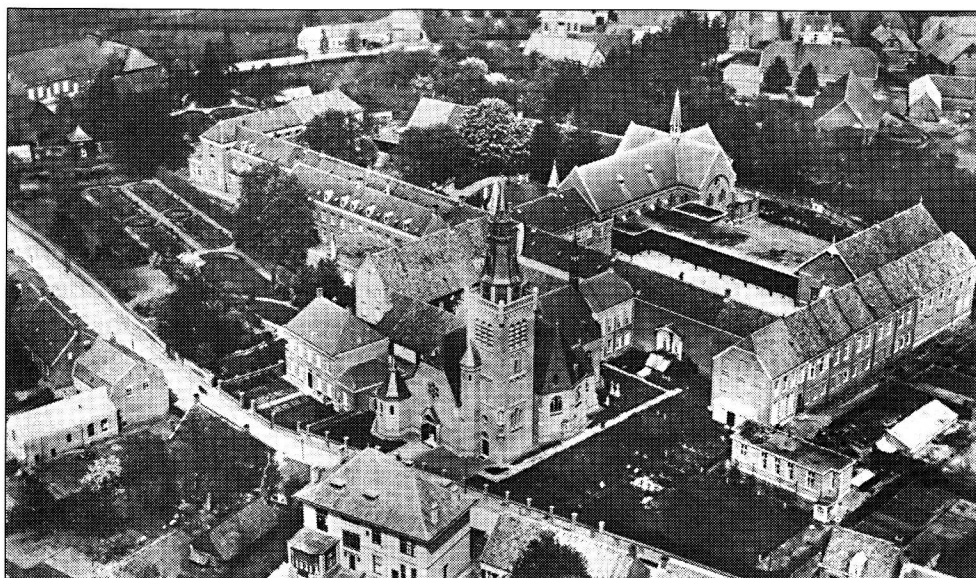
De bisschop echter heeft behoefte aan nieuwe priesters voor de bediening in zijn pas opgerichte bisdom. Jongens met te weinig ontwikkeling om de lessen op het klein seminarie te kunnen volgen, bieden hem wat dat aangaat geen toekomst. Daarom begint hij samen met zijn broeders in Huijbergen vanaf augustus 1854 een voorbereidingsschool waar "jongelingen van nette familie uit het diocees Breda van

hun zevende tot hun twaalfde jaar een degelijke godsdienstige en wetenschappelijke opleiding" kunnen krijgen. Men geeft er de vakken van het lager onderwijs aangevuld met lessen in de drie moderne talen.

Die toelatingseisen worden overigens al spoedig wat ruimer en zo komt er uiteindelijk in Huijbergen een pensionaat voor jongens uit het gehele land.

Een naam voor de broedercongregatie en het pensionaat.

Een naam vinden voor al deze initiatieven is in het jaar 1854 niet echt moeilijk. Paus Pius IX kondigt dat jaar immers het dogma van Maria's Onbevleete Ontvangenis af. Bovendien, de oude behuizing van de Wilhelmiëten is door de eeuwen heen al toegewijd geweest aan de Moeder Gods Maria. Het ligt daarmee voor de hand dat de nieuwe broedercongregatie onder de bescherming van Maria geplaatst wordt. Officieel wordt zij de congregatie van de "Christelijke Broeders van de Onbevleete Ontvangenis der Allerheiligste Maagd en Moeder Gods Maria", een mondvul dus. In de Zuidwesthoek vindt men de omschrijving "Broeders van Huijbergen" al veelzeggend genoeg. Hun pensionaat, alhoewel exclusief voor jongens, krijgt ook Onze Lieve Vrouw als patrones, maar dan wel in de taal die tot voor kort nog die van de aristocratie was en dus "deftig" is, het Frans. Het "Instituut Sainte Marie" zal voor vele jaren de als vanzelfsprekend te kiezen opleidingsplaats worden voor de zonen van een handjevol "gegoede" families in de Zuidwesthoek.

"Sainte Marie" Huijbergen in voegere glorie

De "vruchten" van de broeders van Huijbergen.

Het profijt voor de omliggende dorpen is minder direct dan in de tijd van de Wilhelmiëten. Ze moeten daar maar afwachten of de in Huijbergen opgeleide en gevormde knapen binnen hun eigen dorpsgemeenschap een rol van betekenis kunnen en willen spelen. Zeker in de 19de, maar ook in het begin van de 20ste eeuw, liggen daar de behoeften vooral in het vlak van de werkgelegenheid, leidinggeving en vertegenwoordiging naarbuiten.

Tussen 1854 en 1907 zien we dat de Zuidwesthoek 88 leerlingen levert aan "Ste Marie" in Huijbergen. Ossendrecht 34, Woensdrecht 18, Huijbergen 17, Hoogerheide 13 en Putte 6. De eersten die zich onder de leiding van het schoolhoofd, broeder Bonaventura, stellen komen in 1855 uit Ossendrecht, Antoon en Piet Melsen, en uit Huijbergen, Gerard van den Bergh.

Maar ook van elders uit Brabant en Zeeland komen de leerlingen naar Huijbergen. Zodoende zien de broeders zich genoodzaakt ruimte te creëren en wordt in 1856 een apart gebouw voor de weesjes opgetrokken.

Het jaar 1857 brengt de eerste leerlingen uit Hoogerheide, C. Moors, en Woensdrecht, Sjaak Jacobs. Huijbergen versterkt zijn gelederen op de broederschool met Henri van Aert en Sjaak Bastiaanssen. Nu ontbreekt alleen Putte nog. Maar dat is niet meer zo in 1859, als met Janus de Jong (Hoogerheide) ook Piet Verhoeven uit Putte tot de nieuwelingen behoort. Vanaf het schooljaar 1860 komt daar de Puttenaar Henri Leijs nog bij.

De mare van de broeders van Huijbergen heeft zich kennelijk goed verspreid in de Zuidwesthoek. Ossendrecht stuurt in 1862 maar liefst vier leerlingen: Antoon Adan, Piet Lodewijckx, Louis Melsen en Sjaak Theuns. Woensdrecht doet in 1863 nauwelijks onder en levert Piet de Jong, en Sjaak en Aloys Veraert.

Als in 1864 het Ossendrechtse manneke Adri Theuns zijn intrek neemt bij de broeders, is daar weer bedrijvigheid in de bouwsector. "Ste Marie" wordt uitgebreid met twee nieuwe gebouwen. In de vier jaren die volgen noteren we de leerlingen Piet van Aert (Huijbergen 1865), Sjaak de Jong (Woensdrecht 1865), Eugène Moors (Hoogerheide 1866), Piet Swagemakers (Woensdrecht 1866) en uit Ossendrecht Alphons Adan (1867) en Piet van der Moer (1869).

De broeders van Huijbergen en "Ste Marie" zijn ondertussen toe aan hun derde lustrum. Verheugend is daarbij, dat zij en hun leerlingen op 2 oktober 1869 de beschikking krijgen over een biechtvader, godsdienst- en muziekleraar in de persoon van de Zeereerwaarde Heer Antoon Johannes van Goch. De kerkkoren in de omgeving zullen daar hun graantje van meegepikt hebben via zijn leerlingen.

Te betreuren valt de dood, twee maanden later op 2 januari 1870, van het eerste hoofd van de school, broeder Bonaventura. Hij is pas in zijn 35ste levensjaar en wordt omschreven als een sterke geest in, helaas, een letterlijk zwak lichaam.

Zijn opvolger is broeder Aloysius. Deze zal aanblijven tot september 1900. Zijn stempel staat daarom op de leerlingen van de komende dertig jaar. Daaronder de volgende Zuidwesthoekers:

1871, Cees van Weesenbeek (Hb).

1872, Joseph en Johan Mattheeussens, Antoon Melsen (Osd) en Sjaak Backx (Hb).

1873, Henri Melsen (Osd).

1874, Paul Mattheeussens en Adrianus van der Moer (Osd).

1875, Gustaf van den Eijnden (Osd).

1876, Piet Jacobs (Hh).

1877, Jan van der Moer en Frans Stoffels (Osd).

1879, Naard Stoffels (Osd), Piet van Agtmaal (Hb) en Antoon Jacobs (Wsd).

1880, Charles Mattheeussens (Osd).

- 1881, Jos Leijs (Putte).
- 1882, Jules Philips (Osd) en August Bril (Wsd).
- 1883, Piet Brouwers en Piet Jacobs (Osd).
- 1884, Sjaak Bril, Alphons Jacobs (Wsd), Ludo Leijs en Aloys Peeters (Putte).
- 1886, Piet Wouters (Putte).
- 1887, Johan Bennebroek (Hb).
- 1888, Frans en Léon Melsen (Osd).
- 1889, Sjaak Bennebroek (Hb).
- 1890, Aloys Melsen (Osd), Frans van Agtmaal (Hb) en Godefridus Moors (Hh).
- 1891, Adriaan Bennebroek (Hb).
- 1893, Piet Bennebroek (Hb).
- 1894, Aloys Bril (Hh).
- 1896, Michiel Theuns (Hh).
- 1897, Adriaan van Aert en Frans van den Keybus (Hb).
- 1898, Piet de Beukelaar (Osd), Alphons Moors (Hh), Gerard van Loon, Aloys Melsen en Marinus Oomen (Wsd).
- 1899, Constant Groffen en Constant Melsen (Wsd).

Ondertussen is het leven en sterven binnen de poorten van het pensionaat ook doorgedaan. In 1883 wordt er een geheel nieuwe vleugel aangebouwd. De benedenverdieping daarvan bestaat uit louter klaslokalen. Het Paasfeest van 1889 kan gevierd worden in een echte kapel. Deze kapel wordt in de loop van het volgende jaar afgebouwd en verfraaid. Datzelfde jaar krijgen de broeders en de wezen een nieuwe rector in de persoon van de Zeereerwaarde Heer W. van der Pol. In 1892 beginnen de broeders een eigen normaalschool waar ze in de toekomst zelf hun onderwijzend personeel zullen kunnen vormen. Op het feest van St. Cecilia in 1893 wordt biechtvader en muzikleraar Antoon van Goch begraven. Vijf jaar later, het is dan 5 februari 1897, wordt de Zeereerwaarde Heer Directeur Graumans ten grave gedragen. Zijn opvolger wordt de Zeereerwaarde Heer W. van der Pol. Deze heeft in Huijbergen, maar misschien ook wel in de hele omgeving, veel gedaan om de devotie tot het Allerheiligste Hart van Jezus te bevorderen. Voor het pensionaat benadrukt hij vooral een modernere en meer hygiënische inrichting. Er komen meer klassen en een ruime recreatie- en toneelzaal.

Met een gerust hart kunnen de Zuidwesthoekers van de pas begonnen 20ste eeuw hun zonen naar Huijbergen sturen. En dat gebeurt:

- 1902, Adriaan van den Eynden, Eugène Melsen (Osd) en Cornelis van Loon (Hb).
- 1903, Eugène Ansems, Aloys en Henri de Beukelaar (Osd) en Charles Theuns (Hh).
- 1904, Adrianus Jansen (Osd).
- 1905, Felix Theuns (Hh) en Alphons Melsen (Wsd).
- 1906, Charles Mattheeussens (Osd), Adriaan Aerts (Hb), Jules Theuns (Hh) en Johan Kuijlen (Wsd).
- 1907, Henri en Jos Moors (Hh) en Ludovicus Kuijlen (Wsd).

Aldus de gegevens betreffende het Bisschoppelijk Instituut "Sainte Marie" van Huijbergen, zoals wij die vonden in het boek "Geschiedenis van het klooster van Huijbergen", in 1907 uitgegeven door de broeders naar aanleiding van het in 1904 gevierde vijftigjarig bestaan van hun congregatie en het instituut voor jongens "van nette familie".

ONS LIEVROUWKE EN ANDERE HEILIGEN IN HET VOLKSGELOOF VAN DE ZUIDWESTHOEK.

Tentoonstelling in Galerie "De Kaaidijk" achter Museum "Den Aanwas" iedere tweede en vierde zondag van de maand.

Tweehonderd en vijftig jaar na de oprichting van de processie van Ossendrecht naar Berendrecht is het denken en doen van de Zuidwesthoekers grondig gewijzigd. Ook de levensomstandigheden zelf zijn drastisch veranderd. Voor een goed begrip van het volksgeloof van onze voorouders moeten we een eindje in hun schoenen durven lopen. Dat nu is precies de bedoeling van deze tentoonstelling. Vergeet de "heiligen" van nu en wandel zo'n kleine vijftig meter langs de echte heiligen van toen.

WIJ: EVEN APELDOORN BELLEN...

Wij beschikken over een goed opgezette dienst voor de volksgezondheid. Veel ziekten werden zo al bedwongen.

Wij hebben huis-, tand-, oog-, neus- en keelartsen en specialisten voor van alles en nog wat dat ons geestelijk of lichamelijk kan overkomen. Als het nodig is laten we ons behandelen en verzorgen in een ziekenhuis. Voor de kosten ervan zijn we verzekerd.

Wij kunnen een beroep doen op de veearts voor ons vee en mocht het toch nog verkeerd gaan dan draait de verzekering daar voor op.

Zelfs met onze huisdieren lopen we naar een dierenarts of een dierenkliniek.

Tegen brand-, storm-, hagel- en waterschade hebben we onszelf gedekt met een of andere goede verzekering.

Kortom, het is vervelend als ons iets overkomt, maar wie doet ons wat?

ZIJ: POMPEN OF VERZUIPEN...

Niet zo met onze voorouders. Toch waren er een heleboel en heel wat meer dingen die hen konden overkomen dan dat bij ons het geval is. Gebeurde er iets, dan was het meestal ook goed mis. Van de ene dag op de andere kon je geconfronteerd worden met ziekte en dood of op materieel gebied totaal geruineerd zijn. Letterlijk "aan den arme" dus.

Ook zij probeerden zich, net als wij, in te dekken tegen ziekten, pijnen en rampen waartegenover zij zelf machteloos stonden. Tot aan de Tweede Wereldoorlog hadden velen geen andere middelen dan het grenzeloos vertrouwen op de macht van het bovennatuurlijke: God en Zijn Heiligen. Zij vonden er hoop en vertrouwen, troost en bemoediging. En dat hielp hen om verder te gaan.

HULPMIDDELEN THUIS, OP ZAK OF OP HET LICHAAM

Tegen de meest voorkomende ongemakken, en dat waren er vele, beschikte men thuis over een arsenaal aan bestrijdingsmiddelen. Voor ieder probleem had men wel een heilige, een godsdienstig formulier of ritueel voor handen. De verbinding tussen de heilige en het probleem werd op een simpele manier gelegd. Meestal had de heilige tijdens zijn leven of marteldood zelf iets meegemaakt, dat met wat

goede wil of fantasie in verband gebracht kon worden met het probleem. Zo was de Heilige Catharina gemarteld op een wiel. Zij kon dus die eigenaardige wielvormige vlekken met putjes op de huid wel genezen. De ringworm kreeg zelfs haar naam: men leed aan het Catharina-wiel. Een ander voorbeeld is de Heilige Johannes de Doper. Die was onthoofd, dus dat werd de Heilige die de hoofdpijnen moest genezen.

De verbinding tussen heilige en probleem kon ook tot stand komen door de klank van de naam. De Heilige DONatus moest hen daarom tegen donder en bliksem beschermen, de Heilige VALentijn tegen de vallende ziekte.

In andere gevallen speelde de traditionele afbeelding van de Heilige een rol. De Heilige Gertrudis, afgebeeld met een staf en muizen, moest de boeren vrijwaren van de schade van knaagdieren. Aan de eigenlijke betekenis van de muizen op de staf, de bekoringen van de Heilige, werd voorbijgegaan.

Naast de afbeeldingen van de Heiligen zelf, beeldjes en prentjes, waren ook uitkomst brengende zaken en voorwerpen aanwezig. Heel bekend is het Lourdeswater. Maar er werd water meegenomen uit allerlei putjes en bronnen gewijd aan Heiligen. In onze streken kennen we het Gertrudisputje van Zandvliet, het putje van Quirinus in Halsteren of Loenhout. Verder gebruikte men wel gewijd zand om de muizen uit het stro te houden.

Aan de binnenkant van de kastdeur werd vaak een huiszegen geplakt. Men beschikte trouwens over nog veel meer zegens en bezweringen.

Voor de eigen bescherming droeg men bijna algemeen een scapulier van lapjes stof of een of andere medaille.

Het eerste deel van de tentoonstelling geeft een beeld van de Heiligen (en aanverwante zaken), die men thuis of vlakbij op loopafstand in kerken en kapellen ging aanroepen en vereren voor het verkrijgen van allerlei hemelse en aardse gunsten.

DE BENDRECHTSE BEGANKENIS EN ANDERE BEDEVAARTEN VANUIT DE ZUIDWESTHOEK.

Het houden van bedevaarten is al een heel oud gebruik. Het bestond zelfs al vóór het christendom. Bedevaarten naar het Heilig Land, naar de graven van Petrus en Paulus in Rome en naar St. Jacob van Compostella behoren tot de oudste christelijke bedevaarten. Men deed ze niet alleen uit devotie, maar ook als straf en boete, opgelegd door de burgerlijke rechtspraak.

Voor maar weinigen in onze Zuidwesthoek zullen deze verre bedetochten zijn weggelegd. Pas later, als trein en bus gaan rijden, ondernemen sommigen de verre reis naar Lourdes of Rome. Maar dat blijven uitzonderingen.

Voor devotie, het volbrengen van een gelofte, het doen van boete, of voor het vragen van een gunst en uit dankbaarheid voor die verkregen gunst, kan men ook dichter bij huis terecht. Talrijk zijn de bedevaartsplaatsen hier en vlak over onze grenzen.

Ossendrecht, getroffen door de veepest, trekt al in 1745 naar Onze Lieve Vrouw van den Hagelberg in Berendrecht. Andere dorpen en zelfs de stad Bergen op Zoom volgen. De afstand kan heen en terug op een dag te voet worden afgelegd. En zo gebeurt dat dan ook, hoogstens vergezeld van paard en wagen om de

processie-attributen mee te nemen.

Andere geliefde bedevaartsoorden voor de Zuidwesthoek zijn:

Scherpenheuvel, Hoogstraten, Hakendover, Ulicoten, Gagelberg, Kevelaer, Banneux, Bauraing, Amsterdam en Wittem. De meeste bedevaarten komen georganiseerd op gang in de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Die van Ossendrecht naar Berendrecht is vermoedelijk de oudste.

Veel devotie-artikelen uit het eerste deel van de tentoonstelling werden meegebracht van deze bedevaarten. Het hele jaar door werden ze gebruikt voor bescherming van mens en dier in huis en stal.

Naast devotionele motieven had men ook alledaagse menselijke redenen om op bedevaart te gaan. Het was een uitstapje dat "mocht". Zo maar uitgaan kostte geld en tijd en van beide had men te weinig. Dat was dus niet verantwoord. De gezellige drukte van markt of kermis rond de bedevaart was mooi meegenomen.

Het tweede deel van de tentoonstelling is een korte pelgrimstocht langs de verschillende bedevaartsoorden die vroeger jaarlijks bezocht werden vanuit de Zuidwesthoek. Een aantal ervan wordt overigens ook nu nog regelmatig bezocht.

DEVOTE HERINNERINGEN VAN DE WIEG TOT HET GRAF

"Santjes" zijn prentjes van Heiligen. Letterlijk en figuurlijk beschikte men thuis over een hele "sante-kraam". De kerkboeken puilden uit en wat er niet meer in kon werd in een doos bewaard. Ook aan beeldeles, nog een woord voor prentjes, werd een heilzame kracht toegeschreven, zeker als er ook nog een relikwie op zat in de vorm van stukjes stof die door een Heilige gedragen waren of die in aanraking waren geweest met het miraculeuze beeld van de Heilige. Op de achterkant van het prentje enige reclame voor zijn specialiteit en een gebed om zijn voorspraak in te roepen. Ze werden als aandenken meegebracht uit de bedevaartsoorden en daar ook vaak gekocht in een paternosterkraam.

In de 19de eeuw ging men ook bidprentjes maken als aandenken aan een dierbare overledene. Dit gebruik is blijven bestaan.

Kinderen kregen prentjes als beloning voor goed gedrag. Ze waren er blij en trots mee. Ze gingen ook elkaar prentjes geven, vooral vriendinnetjes onder elkaar deden dat, waarschijnlijk aangespoord door brave nonnekes op hun school.

Met wat meer welvaart liet men prentjes drukken als aandenken aan een doop, de eerste Heilige Communie, de Plechtige Communie en het Vormsel.

Priesterwijdingen en Professiefeesten werden eveneens met prentjes in de herinnering levend gehouden.

Alleen in het sacrament van het huwelijk ziet men geen aanleiding om prentjes te gaan drukken. De "prentjes" daarvan lopen immers na een jaar of wat op straat.

Het derde deel van de tentoonstelling geeft een "klein" overzicht van wat er aan devote herinneringen zo al te vinden was en soms nog is.

BRONNEN

- Processie-vaders en -moeders en hun voorzitter Drs. A.E.A. van Gils te Ossendrecht
- Inwoners van Ossendrecht, Woensdrecht en Hoogerheide
- Broeders van Huijbergen: De geschiedenis van het klooster te Huijbergen, uitgave 1907
(Uitgave bij het 50-jarig bestaan van de Broedercongregatie)
- G. Geerts: De kapel van de Hagelberg te Berendrecht
(POLDERHEEM 3/1982)
Berendrecht in West-Brabant
(POLDERHEEM 2/1982)
- Archief van de parochie Sint Gertrudis, Ossendrecht
(in kopie en middels R. Jacobs, archivaris streekarchief te Zevenbergen)
- De Ossendrechtse processie naar Berendrecht sinds 1745
(P.J. Margry en P. Koolen in Sint Gertrudisparochie 150)
- Drs. A.E.A. van Gils: Ossendrecht in vertellingen
- A.J. Pijnen: 300 jaar parochieleven te Hoogerheide
(TIJDING 1989 2/3)
- Drs. W.H.Th. Knippenberg: Devotionalia 1 en 2
(Bura Boeken Eindhoven 1980 en 1985)
- Kees van Kemenade/Paul Spapens: 365 Heiligendagen
(Kempen Pers Eindhoven/Hapert 1993)
- Alban Butler: Heiligen Levens
(Rebo Productions, Lisse 1991)
- Enige gezangenboekjes, zoals afgebeeld bij "Zingend bidden"

INFORMATIE VOOR DE LEZER

"Tijding" is het periodiek van de heemkundekring "Het Zuidkwartier" en verschijnt 3x per jaar.

Losse nummers van "Tijding" zijn verkrijgbaar bij:

De heer A. van Pul,
Duinstraat 40,
4631 KV Hoogerheide.
Tel. 01646 - 13423.

De afleveringen tot en met 1993 kosten f 7,-- per stuk.

De afleveringen van 1994 en 1995 kosten f 10,-- per stuk.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:

Mevr. Bastiaanse,
Tulpstraat 11,
4645 CS Putte.
Tel. 01645 - 2794.

Nieuwe leden kunnen zich opgeven door middel van storting van de jaarcontributie ad f 25,-- ten name van Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht op nr. 14 05 21 436, of door middel van storting van f 25,-- op gironummer 276 04 67 ten name van Heemkundekring "Het Zuidkwartier", Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht.

Nadere informatie over het bestuur en de werkgroepen, alsmede de doelstellingen zijn vermeld in Tijding 95 - 1.

Op de voorplaat een fragment van
de kaart van Jacop van Deventer,
cartograaf 1512 - 1575, gecopieerd
met toestemming van de uitgever,
M. Nijhoff te 's-Gravenhage.

